

WELCOME OUTSIDE!

Masteronderzoek naar het ontwerpen van een
buurtcultuurproject voor het vmbo kunstonderwijs
samen met de leerlingen.

Onderzoeksrapportage van Marloes Overweg
Master Kunsteducatie Groningen
Begeleider Gudrun Beckmann
Studentnummer 279475
2019/2020

Samenvatting

Voor u ligt mijn onderzoeksrapportage. Deze onderzoeksrapportage beschrijft de uitkomsten van een onderzoek naar het gezamenlijk ontwerpen van een buurtcultuurproject voor het vmbo onderbouw kunstonderwijs door een onderwijsinstelling (Carmelcollege), een culturele instelling (De Kunstbeweging) en een lokale gemeenschap (Angelslo).

De aanleiding voor het onderzoek is tweeledig. Enerzijds blijkt dat het reguliere kunstcurriculum van vmbo leerlingen van het Carmelcollege in Emmen niet volledig aansluit op de behoefte van deze leerlingen om te leren in de praktijk. Anderzijds wordt gezocht naar duurzame samenwerking tussen het onderwijs en lokale (culturele)instellingen.

Tijdens het onderzoek stond de volgende hoofdvraag centraal: *‘Hoe ontwerp je samen met leerlingen kunstonderwijs voor de onderbouw VMBO in samenwerking met culturele instellingen en gericht op de dialoog met de buurt?’* Deze hoofdvraag is uitgesplitst in drie deelvragen:

1. Wat is belangrijk bij het ontwerpen van kunstonderwijs in samenwerking met leerlingen?
2. Welke criteria zijn belangrijk bij een samenwerking tussen school en culturele instelling?
3. Hoe kan de dialoog met de buurt worden vormgegeven?

Om deze vragen en de hoofdvraag te beantwoorden, is actieonderzoek uitgevoerd. Dit actieonderzoek is opgebouwd uit literatuuronderzoek, focusgroepen, een participatieve observatie en een semigestructureerd interview. De voornaamste conclusies die uit het onderzoek kunnen worden getrokken zijn de volgende.

De inbreng van de leerling is erg belangrijk. Vorm een focusgroep met 6 tot 10 leerlingen uit de verschillende deelnemende klassen. Binnen deze focusgroep switcht de docent enkele keren van docerend naar coachend. Leg elke nieuwe stap goed uit. Wanneer de leerling zijn of haar weg vindt, kan de docent coachend optreden. Zorg in het project voor een heldere structuur en duidelijkheid. Werk daarnaast met open opdrachten, zodat de leerling nog wel genoeg ruimte heeft voor zijn of haar eigen inbreng. Om een buurtcultuurproject op te zetten binnen een onderwijscurriculum is het goed om eerst een visie te vormen. Wij willen het kunstonderwijs levensecht maken, zodat het vak relevanter wordt voor de leerling en de leerling ervarend kan leren. Wanneer de visie duidelijk is, is het belangrijk om een culturele partner te zoeken die mee wil werken aan het project. Voor een educatief buurtcultuurproject kan het verstandig zijn om een bemiddelende culturele instelling te kiezen. Zij hebben een groot cultureel netwerk en meer mogelijkheden om verschillende kunstdisciplines te beoefenen en te ervaren. Ga op zoek naar organisaties in de buurt die weten wat er speelt en waar de behoefte ligt van de buurt. Zorg ervoor dat de buurt makkelijk kan deelnemen aan het project. De instap moet dus laagdrempelig zijn. Naast de dialoog met de bewoners kunnen de leerlingen ook beeldend onderzoek doen in de omgeving. Omdat het hier gaat om een kunstproject en om kunstlessen is het belangrijk om tijdens het ontwikkelen van het project de artistieke kwaliteit in het oog te houden. Dit om te voorkomen dat het een zorgproject wordt. Leerlingen zijn nog te onervaren om deze kwaliteitscontrole zelf te bewaren. Als laatste is het erg belangrijk om de voorzorg, de zorg tijdens het project en de ontwikkeling en de nazorg goed op orde te hebben. Dit geldt voor de leerlingen, maar ook voor de deelnemers uit de buurt. Het is belangrijk voor de deelnemers dat alle opgedane ervaringen op een positieven en vertrouwde manier verwerkt kunnen worden.

Op basis van het onderzoek worden de volgende aanbevelingen gegeven voor het ontwerpen van een buurtcultuurproject in samenwerking met de vmbo leerlingen, de culturele instelling en de buurt:

- Vorm een duidelijke visie op het project dat je wilt ontwikkelen.
- Zoek de juiste culturele instelling hierbij. Een bemiddelende culturele instelling biedt een groot cultureel netwerk die bruikbaar is voor het buurtcultuurproject.
- Richt een werkgroep op met de projectontwikkelaars.
- Vorm een focusgroep met een select groepje leerlingen.
- Biedt de leerlingen duidelijkheid en structuur.
- Zorg ervoor dat het advies van de leerlingen merkbaar verwerkt wordt in het project.
- Maak als docent een goede afweging tussen wanneer je coachend en wanneer je docerend werkt.
- Als projectontwikkelaar zorg je ervoor dat, voor zowel de buurt als de leerlingen, een goed traject wordt doorlopen met voorzorg, zorg tijdens het project en nazorg.
- Zowel de leerlingen als de buurt moeten baat hebben bij het project.

Ik wens u veel plezier met het lezen van deze onderzoeksrapportage.

Marloes Overweg, docent Beeldende Kunst Carmelcollege Emmen.

Summary

This research report describes the results of a study on a local community project of three cooperating partners: an educational organization (Carmel college), a cultural institution (De Kunstbeweging) and a local community (Angelso). This study is initiated because the regular art curriculum of the junior vmbo pupils did not fit their needs, and because the partners wanted to enhance sustainable cooperation.

The main research question of this study was: *'How to design an art curriculum for junior VMBO pupils together with these pupils and cultural institutions, which aims at creating dialogue with a local community?'*

In order to answer the main research question, the following three sub questions had to be answered:

1. What are the priorities in designing an art curriculum in cooperation with pupils?
2. Which criteria are important for cooperation between a school and a cultural institution?
3. How to initiate a dialogue with a local community?

The study is conducted by doing an action-research. The action-research is composed of literature research, focus group, participative observation and a semi-structured interview.

The main conclusions of the study are as followed:

The pupil's input is very important. Establish a focus group with 6 to 10 pupils from different participating school classes. The teacher needs to switch several times from teaching to coaching within this focus group. Explain every new step. When the pupil is doing well, the teacher can switch to coaching. Incorporate a clear structure and clarity within the project. In addition, work with open assignments to provide enough space for the pupil's own input. To set up a community project within an art curriculum, a clear vision has to be formulated. We want to offer real-life art education in order to increase relevancy for the pupil and to stimulate experience-based learning. After formulating the vision, it is important to find a cooperating cultural partner for the project. For an educational community project, it is important to choose for a mediating cultural institution, as they have a large cultural network and many opportunities to experience different art disciplines. Search for local organisations that are aware of the community's needs. Make sure that the threshold for the local community to participate is low. In addition to the dialogue with the community, the pupil can also do artistic research in the environment. As the project is linked to the curriculum, it is important to closely monitor the artistic quality. Mostly to prevent the project from turning into a social care project. Pupils are too inexperienced to monitor the artistic quality themselves. Finally, it is important to pay attention to before, during and aftercare to the pupils and the local community. The participants need to process all experiences in a positive and safe way.

Based on the outcomes of the study, the following advices have to be taken into account when designing a local community project in cooperation with vmbo pupils, a cultural institution and a local community:

- Formulate a clear project vision.
- Find a cultural institution that offers a great cultural network for the school and the local community project.
- Establish a team with the project developers.
- Establish a focus group with a select group of pupils.
- Offer the pupils clarity and structure.
- Incorporate the pupil's advice into the project.
- As a teacher, find a good balance between teaching and coaching.
- As a project developer, offer before, during and aftercare to the local community and the pupils.
- Both the pupils and the local community need to benefit clearly from the project.

1. Aanleiding en doelstelling.

Als docent beeldende kunst en vormgeving werk ik op het Carmelcollege in Emmen. Dit is een middelbare school waar ik vooral les geef aan de onderbouw, verdeeld over alle niveaus. De doelgroep die mij tot nu toe het meest gefascineerd heeft is het vmbo. Zo heb ik mijn afstudeerstage voor Academie Minerva gedaan bij een RENN4 school met moeilijk lerende kinderen en kinderen met gedragsproblemen, had ik mijn eerste baan in het praktijkonderwijs en voor ik bij het Carmelcollege kwam werkte ik op een vmbo school in Capelle aan de IJssel.

Door mijn ervaringen vraag ik mij vaak af of deze leerlingen wel voldoende aan hun trekken komen binnen het reguliere onderwijssysteem en mijn kunstlessen. Leerlingen van de praktijkschool waren vaak in hun nopjes wanneer zij op stage mochten, terwijl zij in de klas soms voor problemen zorgden. In het praktijkonderwijs is ervarend leren een uitgangspunt. Maar waarom kan dit niet in het reguliere vmbo onderwijs? Juist voor de vmbo leerlingen is het belangrijk om te leren door ervaringen op te doen. Op het Carmelcollege is dit niet anders. De leerlingen krijgen de standaard vakken die zij nodig hebben voor een vervolgopleiding. Voor de kunstvakken krijgen zij in de onderbouw tekenen, handvaardigheid, drama en muziek. In de bovenbouw hebben zij slechts een ckv week, verder komt er geen kunst en cultuur aan bod.

Daarnaast veronderstel ik dat door kunst en dan met name kunst buiten de deur, zoals street art en community art, leerlingen veel ervaringen op kunnen doen. Om deze kunst te beschouwen en het maken ervan zelf te ervaren wordt een omgeving onderzocht die in de reguliere lessen vaak nog abstract blijven. Bij artistiek onderzoek moeten de leerlingen met hun handen aan het werk met de informatie die de omgeving hen biedt. In dit onderzoek zal de buurt waar de school staat een belangrijke rol hierin spelen. De naam van deze buurt is Angelslo.

In dit onderzoek wil ik leerlingen de mogelijkheid geven om door middel van kunstonderwijs ervarend te leren in de wijk waar hun school staat. Hierbij wil ik leerlingen laten meedenken en meepraten over de vormgeving van dit onderwijs. Ik vind het belangrijk dat leerlingen mee mogen praten in de ontwikkeling van hun onderwijs.

1.1 Door kunst in dialoog met de buurt

Er valt zoveel te ontdekken in de buurt, maar hoe laat je je verrassen door wat de omgeving te bieden heeft? Door kunst in dialoog met de buurt.

Hiernaast is kunst ook een uitbreiding op onze taal. Naast onze gesproken en geschreven taal is kunst een veelgebruikte beeldtaal. Wanneer ik door de stad loop kom ik overal vormgegeven reclamebiljetten, sculpturen, architectuur, verkeersborden, etc. tegen. Kunst en cultuur is overal om ons heen. Het mooiste voorbeeld vind ik de spoorwegovergang bij mij om de hoek in Groningen. De spoorboom zit volgeplakt met stickers. De ene sticker roept je op tot links stemmen, de andere tot rechts stemmen, weer een andere roept je op om veganist te worden of roept je op om het op te nemen tegen dierenleed of kerncentrales. Allemaal zo kritisch ontworpen dat ze direct in het oog springen. Kunst is dus buiten de klas, kunst als uiting van onze cultuur. Een goede reden om met de klas naar buiten te gaan en de dialoog met de buurt op te zoeken. Wanneer we kijken naar Angelslo valt het op dat dit een multiculturele buurt is. Dit is dus een inspirerende wijk om verschillende mensen te benaderen. Met de lessen, die nu meestal binnen school plaats vinden, kunnen wij in een mum van tijd buiten zijn in ons onderzoeksveld. Wat zou er gebeuren als wij onze leerlingen hier onderzoek laten doen, met wat voor artistieke producten en ervaringen komen zij terug?

1.2 De leerling aan het woord.

Voor een docent (lees: ikzelf) is het moeilijk om de controle los te laten. Maar soms is dat nodig omdat ik omwille van een groep verder moet kijken dan mijn eigen vertrouwde lesplan. Een duidelijk voorbeeld wanneer ik dit moest doen was een paar jaar geleden. Ik gaf les aan een groep jongens uit basiskader twee.

Deze groep jongens kenmerkte zich als een drukke groep met speels gedrag waar af en toe ook gekeken moest worden wie er de sterkste is. Wanneer de groep een opdracht niet begreep nam het speelse haantjesgedrag toe. Een groep als deze was ik niet gewend, ik moest specifiek inspelen op de behoefte van deze jongens. De lessen die ik gaf aan de andere klassen pasten niet bij deze klas. Ik besloot om samen met de groep de opdrachten te bedenken. Dit leidde tot opdrachten waar ik weinig ervaring in had. Ik was dus genoodzaakt om mij bij deze groep op te stellen als onwetende docent, we onderzochten op deze manier samen wat er mogelijk is met het materiaal als hout en ijzerdraad. Doordat de groep klein was en de opdracht open had ik de tijd om het aan te passen op het niveau van iedere leerling. De leerlingen dachten mee aan oplossingen en ervoeren dat er meerdere oplossingen zijn voor een opdracht. "Kijk mevrouw, zo hadden we het ook kunnen doen" zei een leerling terwijl hij wees naar een voorbeeld van een houten huisje. Deze opmerking maakte hij toen hij al een week klaar was met de opdracht. Ik vind dit een mooi citaat omdat ik hieruit opmaak dat hij een week later nog nadacht over mogelijke oplossingen.

Deze ervaring geeft voor mij aan dat het waardevol is om de leerlingen zelf mee te laten denken over het proces. Er ontstaat een samenwerking met een gelijkwaardigheid tussen leerling en docent. Op andere scholen wordt dit ook vaker gedaan. Zo is er in Flevoland op grote schaal een samenwerking geweest tussen de culturele omgeving en scholen om een leerlijn cultuureducatie op te zetten. Docenten deden eerst onderzoek onder hun eigen leerlingen en namen de uitkomsten hiervan mee naar de bijeenkomsten met de andere scholen. (Kunstzone. nr1. 2019, p. 41). Zo ontstond er een nieuwe leerlijn cultuureducatie in Flevoland.

1.3 Kunstonderwijs op het Carmelcollege.

Het Carmelcollege staat voor talentontwikkeling en leidt jongeren op tot verantwoordelijke wereldburgers. Maar hoe komt dit specifiek terug in de kunstvakken? In de onderbouw krijgen alle havo/atheneum leerlingen 1 uur tekenen en 1 uur handvaardigheid. De vmbo leerlingen krijgen 1 uur tekenen, 2 uur handvaardigheid en 1 uur drama. Binnen deze uren besteden wij vooral aandacht aan het ontwikkelen van de identiteit van de leerlingen, de technieken en de verschillende kunststromen. In de bovenbouw volgen havo en atheneum iedere week ckv, vmbo heeft in klas 3 een projectweek ckv. De klassen zijn verdeeld in sportklassen en reguliere klassen. Waar de sportklassen havo/atheneum extra sport volgen, volgen de reguliere klassen 'research & design'.

Research & design sluit het meest aan bij maatschappelijk (kunst)onderwijs en komt zo het meest in de buurt van het doel van dit onderzoek, namelijk een buurtcultuurproject. Binnen dit vak werken verschillende vakken samen aan actuele thema's. Elk thema duurt tien weken. Zo maken de leerlingen een culturele vlog, ontwikkelen ze 'het beste idee', werken ze samen met diertuin Wildlands en bouwen ze een weerstation. vmbo krijgt dit vak dus niet. De kunstvakken worden binnen het vmbo weinig aangeboden. Dit terwijl in de visie van de school staat dat de leerlingen opgeleid worden tot creatieve, kritische wereldburgers. Ook wordt er in het tweede uitgangspunt beschreven dat leerlingen de vrijheid krijgen om de eigen grenzen te verkennen en die van anderen te respecteren (Carmelcollege Emmen, vertrouwelijk document, 26 maart 2019). Havo en Atheneum lijken hier beter in voorzien vanwege het vak research & design. Vergeleken met mijn visie blijft dit

wel te dicht bij een simulatie van de werkelijkheid en heeft kunst nog geen prominente plek in dit concept. Wel geven de docenten van het vak research & design aan dat de volgende ontwikkelingen binnen het vak een theatervoorstelling zal zijn die de leerlingen zelf vanaf het begin opbouwen.

Wat de afdeling vmbo betreft is er wel de mogelijkheid en de ruimte om een soortgelijk vak te ontwikkelen binnen de onderbouw. Het Carmelcollege wil graag met vernieuwende projecten naar buiten treden om meer zichtbaarheid in de omgeving te creëren. Daarnaast is de school op zoek naar mogelijkheden om vakoverstijgend te werken. Handvaardigheid en drama kunnen samengevoegd worden, waardoor er tijd en ruimte gecreëerd wordt om samen te werken in projectvorm. Ook is er behoefte aan een groter draagvlak van kunst en cultuur binnen het vmbo.

1.4 Doelstelling en onderzoeksvraag.

Het doel van dit onderzoek is om samen met de leerlingen en culturele instellingen een nieuwe blik op het kunstonderwijs in het vmbo te ontwikkelen. Dit leidt uiteindelijk tot een project dat zich uitstrekt in een doorlopende leerlijn voor de onderbouw van het vmbo en plaatsvindt in dialoog met de buurt. Uit dit doel is de volgende hoofdvraag geformuleerd.

Hoofdvraag:

Hoe ontwerp je samen met leerlingen kunstonderwijs voor de onderbouw vmbo in samenwerking met culturele instellingen en gericht op de dialoog met de buurt?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden beschrijf ik in het conceptueel kader (hoofdstuk 2, 3 en 4) hoe het kunstonderwijs binnen het vmbo nu is vormgegeven, wat de verschijningsvormen van buurtcultuurprojecten in Nederland zijn en wat het belang van een samenwerking met een culturele instelling kan zijn.

2. Kunstonderwijs in het vmbo.

Om het kunstonderwijs goed in kaart te brengen worden er in dit hoofdstuk verschillende aspecten omschreven. Eerst wordt beschreven hoe het kunstonderwijs in het vmbo er algemeen uitziet. Daarna zal ik het huidige vmbo kunstonderwijs beschrijven en vervolgens de ontwikkelingen op dit moment. Als laatste licht ik de doelgroep vmbo uit.

De afgelopen jaren is er veel verandering in het kunstonderwijs. Eigenlijk is dit niet nieuw, het curriculum is continue in verandering. Het SLO, stichting leerplan en ontwikkeling, geeft hier een heldere omschrijving van (Historisch overzicht van het onderwijs in kunst en cultuur, 2019). Van 1993 tot 2006 zijn vooral de kerndoelen onderdeel van discussie geweest en deze zijn in 2006 teruggeschoefd tot 5 kerndoelen, zie hiervoor onderstaande figuur. Hiermee is veel ruis uit het curriculum gehaald en worden de overeenkomsten tussen de kunstdisciplines benadrukt. Nu deze 5 kerndoelen zijn vastgesteld lijkt de verandering de laatste jaren te verplaatsen naar een ontwikkeling van de samenwerken van scholen en culturele instellingen om de kwaliteit van kunstonderwijs te verbeteren. Deze samenwerking wordt specifiek uitgelicht in hoofdstuk 4.

<i>Besluiten</i>	<i>1993</i>	<i>1998</i>	<i>2006</i>
Leerjaren	Basisvorming (1 t/m 3)	Basisvorming (1 t/m 3)	Onderbouw (1 en 2)
Kerndoelen	1 ^e Generatie kerndoelen	2 ^e Generatie (herziene) kerndoelen	3 ^e Generatie kerndoelen (nieuwe kerndoelen)
Vakken/leergebied	Ten minste 2 van de volgende vakken: beeldende vorming (tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen, film, fotografie, audiovisuele vormgeving), dans, drama, muziek	Ten minste 2 van de volgende vakken: beeldende vakken (tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen, film, fotografie, audiovisuele vormgeving), dans, drama, muziek	Leergebied kunst en cultuur
Adviesuren	minimaal 280 uur (2 kunstvakken)	minimaal 280 uur (2 kunstvakken)	geen
Aantal kerndoelen voor kunst en cultuur	Beeldende vorming (10) Dans (11) Drama (7) Muziek (7)	Beeldende vakken (19) Dans (14) Drama (11) Muziek (13)	Leergebied kunst en cultuur (5)
Vervallen	Per 1-8-1998	Per 1-8-2003	

Figuur 1 Historische schets onderbouw voortgezet onderwijs. (Historisch overzicht van het onderwijs in kunst en cultuur, 2019)

Naast de reguliere kunstvakken in de onderbouw volgen alle leerlingen het vak *Kunstvakken* inclusief *Culturele kunstzinnige vorming (ckv)* (Algemene informatie, 2019). De scholen zijn hierbij vrij om dit in het 3^e of 4^e jaar te geven. Meestal wordt er voor het 3^e jaar gekozen. Het vak ckv bestaat uit 40 uur die de school zelf mag verdelen. De school kan bijvoorbeeld kiezen om dit verdeeld over het jaar te doen of om er een projectweek van te maken. Het doel van ckv is om leerlingen kennis te laten maken met hun eigen culturele en kunstzinnige omgeving. Zo zijn de eindtermen gebaseerd op de overlapping met verschillende beroepenvelden in het culturele veld. Leerlingen leren zich oriënteren op de eigen loopbaan en het belang van kunst en cultuur in de maatschappij. Daarnaast leren leerlingen basisvaardigheden in het kader van communiceren, samenwerken, informatie verwerven en verwerken. De leerling moet minimaal vier culturele activiteiten ondernemen en als afronding van het vak maken de leerlingen een vormvrij kunstdossier. De school kan hier zelf een invulling aan geven.

2.1 Hoe is het kunstonderwijs nu vormgegeven in de vmbo onderbouw?

Het leergebied kunst en cultuur moet aan vijf kerndoelen voldoen zoals geformuleerd is door de SLO zie de tabel hieronder (Leerlijn Kunst: beeldende vorming (PO-vmbo), z.d.). Deze vijf kerndoelen zijn in eerste instantie opgevat als leergebied in plaats van specifieke vak doelen. De vijf kerndoelen overlappen elkaar bij de verschillende vakken. Wat opvalt, is dat de vakken beeldend en muziek moeten voldoen aan alle vijf de kerndoelen. De vakken dans en drama moeten voldoen aan kerndoelen 48 en 49. Zoals te lezen is zijn de kerndoelen erg breed te interpreteren. Dit geeft scholen de mogelijkheid om hier een eigen aanvulling aan te geven, iets wat niet zo makkelijk ging bij de kerndoelen zoals geformuleerd in 1998.

Tabel 1 Kerndoelen geformuleerd door SLO. (Leerlijn Kunst: beeldende vorming (PO-vmbo), z.d.).

Kerndoelen vmbo onderbouw	
48	De leerling leert door het gebruik van elementaire vaardigheden de zeggingskracht van verschillende kunstzinnige disciplines te onderzoeken en toe te passen om eigen gevoelens uit te drukken, ervaringen vast te leggen, verbeelding vorm te geven en communicatie te bewerkstelligen.
49	De leerling leert eigen kunstzinnig werk, alleen of als deelnemer in een groep, aan derden te presenteren.
50	De leerling leert, op grond van enige achtergrondkennis, te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans- en filmvoorstellingen.
51	De leerling leert, met behulp van visuele of auditieve middelen, verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten (als toeschouwer en als deelnemer).
52	De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen, waaronder kunstenaars.

2.1.1 Wat zijn de ontwikkelingen in het kunstonderwijs vmbo.

21e-eeuwse vaardigheden

Er zijn verschillende ontwikkelingen gaande in het (vmbo) onderwijs. Enkele zijn school breed en enkele zijn gericht op het kunstonderwijs. Een van de ontwikkelingen die school breed is, is de ontwikkeling van de 21^e-eeuwse vaardigheden. Deze 21^e-eeuwse vaardigheden zijn ontwikkeld om leerlingen voor te bereiden op de snel veranderende maatschappij. In figuur 2 zijn de 11 vaardigheden benoemd. Het gaat hierbij met name om metacognitieve vaardigheden met o.a. kritisch en creatief denken, samenwerking en mediawijsheid. Aan deze vaardigheden kunnen de kunstvakken zeker ook een bijdrage leveren. Leerlingen leren bijvoorbeeld verschillende oplossingen te onderzoeken voor een bepaalde vraag waardoor zij kritisch en creatief leren denken. Zij leren dit vorm te geven in een artistiek werk en leren daardoor de manipulatie in beelden kennen en herkennen. De ontwikkeling van deze 21^e-eeuwse vaardigheden is nog weinig in de dagelijks onderwijspraktijk opgenomen zo blijkt uit onderzoek van de SLO (21e eeuwse vaardigheden en cultuuronderwijs, 2019) maar er is wel veel animo om dit te ontwikkelen. Docenten geven aan graag meer kennis te willen hebben van de 21^e-eeuwse vaardigheden om deze goed in te kunnen zetten.

Figuur 2 Model 21e-eeuwse vaardigheden (21e eeuwse vaardigheden en cultuuronderwijs, 2019).

Ook het kunstonderwijs moet nog handen en voeten aan de 21 eeuwse vaardigheden geven. Het LKCA komt met een aantal goede handvatten hiervoor. Het is bijvoorbeeld belangrijk voor de docent om overeenkomsten te zoeken in het dagelijks leven of mogelijke beroepspraktijken van de leerlingen om het vak relevant te maken. Een ontwikkeling in het (kunst)onderwijs die hierbij past is vakoverstijgende werken. Kunstvakken werken interdisciplinair samen en kunstvakken worden ook ingezet ter ondersteuning van andere vakken. Het doel hiervan is om de vakken meer levensecht te maken, want het leven is ook veel meer vakoverstijgend en interdisciplinair en niet in vakken ingedeeld. In het geval van dit onderzoek is er op gelijkwaardige voet samengewerkt tussen handvaardigheid en drama.

Met het te ontwerpen buurtcultuurproject waarin leerlingen in dialoog met de buurt gaan, kan er aandacht voor enkele 21^e-eeuwse vaardigheden worden gevraagd. Zo moeten leerlingen in dit project mensen uit Angelslo ondervragen en de buurt onderzoeken om een thema voor het project

te vinden. Om hier kritisch over na te denken moeten de leerlingen hier samen over praten, ideeën uitproberen en hierop reflecteren. Er wordt dus gewerkt aan sociale en culturele vaardigheden maar ook aan communiceren en samenwerken. Door, in een proces als deze, te werken met open opdrachten kan er gehoor worden gegeven aan de eigen interesses en persoonlijke standpunten van de leerlingen. Dit levert ook ruimte op voor discussie en (artistiek)onderzoek. Hierbij leren de leerlingen creatief denken en problemen oplossen. Door leerlingen te laten reflecteren op hun eigen leerproces worden de leerling zich bewust van hun eigen leerstrategieën. Zo wordt er gewerkt aan de zelfregulerende vaardigheid van de 21-eeuwse vaardigheden.

Curriculum.nu, de nieuwe voorstellen.

Zoals in paragraaf 2.1 te lezen valt is het curriculum voor het laatst aangepast in 2006. Tijd voor een update volgens Curriculum.nu, zij komen met nieuwe voorstellen en een herschreven visie (Kunst & cultuur., 2019).

Kunst en kunstonderwijs behoudt zijn functie: "Leerlingen leren dat kunst een veelzijdige functie heeft. Kunst kan verrassen, uitdagen en amuseren, en kunst kan verwonderen, irriteren, schuren of leiden tot verstilling", aldus Curriculum.nu. Naar mijn idee is dit een opvatting die in het oude curriculum ook van toepassing is. Ook stond al centraal dat leerlingen het maakproces van de kunstenaar onderzoeken en ervaren. Alle leerlingen moeten de kans krijgen om zich op artistieke wijze te kunnen uiten.

Waar ik de vernieuwing zie komen, is in de visie op de ontwikkeling van de leerling in verhouding tot de maatschappij. Hierbij lijkt de focus te liggen op de diversiteit in onze multiculturele samenleving. Het is van belang dat leerlingen elkaars cultuur leren begrijpen en kennen. Door de groter wordende mix aan culturen ontstaan er ook nieuwe kunstuitingen die vragen laten opdoemen. Door het stellen van kritische en filosofische vragen leren leerlingen kunst en cultuur uit verschillende perspectieven te onderzoeken.

Ook de technologische ontwikkeling zorgt voor nieuwe kunstvormen en uitingen. De uitingsvormen omvatten dus een breder scala dan dertien jaar geleden. Kunstenaars zoeken veelvuldig de samenwerking op met andere werkvelden zoals wetenschap of technologie. Zo ontstaan cross-over samenwerkingen. De functie van kunst is hier het artistieke kwalitatieve onderzoek dat vaak leidt tot verrassende ontdekkingen. Dit soort cross-over samenwerkingen moeten in het onderwijs ook meer aan bod komen en helpen bij het verbinden van verschillende vakken maar ook bij het relevanter maken van de kunstvakken in relatie tot de werkelijke maatschappij. Leerlingen leren door betekenis te geven aan dat wat zij maken en meemaken.

Het Fonds Cultuurparticipatie geeft een subsidie uit voor de versterking van kunsteducatie in het vmbo (Versterking cultuureducatie vmbo., z.d.). Deze subsidie lijkt goed in te spelen op deze nieuwe visie van het cross-over educatie idee. De subsidie die zij uitgeven geeft vmbo scholen de mogelijkheid om met culturele instellingen een samenwerking aan te gaan zodat de vmbo leerling de mogelijkheid krijgt om in zijn culturele omgeving te leren.

Samenwerking met culturele instellingen.

Het vakblad Kunstzone nummer 1 van 2019 staat in het teken van het vmbo kunstonderwijs. Uit deze editie van het blad blijkt dat het vmbo het ondergeschoven kindje is van de kunsteducatie. Als voorbeeld: het vmbo kan alleen op mavo niveau examen doen. De basis en kader leerling, de helft van de vmbo'ers, komt alleen met kunst in aanraking in de onderbouw en bij de 40 uur ckv in de bovenbouw. De vmbo leerling komt veel minder met culturele instellingen in aanraking dan bijvoorbeeld een havo of atheneum leerling. Uit ervaring weet ik dat veel culturele instellingen gericht zijn op havo en atheneum klassen. Het vmbo lijkt een stempel te hebben dat zij niet geschikt

zijn voor het huidige aanbod in culturele instellingen zoals musea en theater. Toch komt hier een kentering in.

Door de subsidie van het Fonds voor Cultuurparticipatie, die eerder al genoemd wordt, is er een frisse wind door het curriculum gaande. Scholen krijgen nu de financiële ondersteuning die zij nodig hebben om het kunstonderwijs in het vmbo weer op de kaart te zetten in samenwerking met culturele instellingen. In hoofdstuk 4 wordt dieper ingegaan op de samenwerking met culturele instellingen.

2.2 De vmbo leerling.

Naast het kunstonderwijs en de huidige ontwikkelingen is het ook goed om te kijken wie deze vmbo leerlingen zijn en hoe zij leren. Hiervoor heb ik het CPS, specialistische organisatie in schoolontwikkeling en professionalisering, geraadpleegd (Dr. D.G. Hamstra, 2006). Daarnaast heb ik de mentor van een van onze vmbo klassen geïnterviewd als ervaringsdeskundige.

Volgens het CPS zijn de volgende onderwijs pedagogische activiteiten van belang voor de vmbo-leerling.

1. Verwerkingsactiviteiten. Het verwerken van kennis en vaardigheden.
2. Regulatie activiteiten. Het mogelijk maken van het verwerven van kennis en vaardigheden. Zoals: plannen, bewaken van het leerproces en toetsen of de stof begrepen is.
3. Motivationale activiteiten. Zorgen dat de leerling gemotiveerd blijft door zichzelf op te peppen, te waarderen en zich te concentreren.

Bij de laatste twee activiteiten heeft de vmbo leerlingen extra ondersteuning nodig. Toch zijn deze zeer belangrijk. De mentor geeft aan dat leerlingen het moeilijk vinden om het eigen leerproces te reguleren. Maar het onderzoek van de OESO (2003) (Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling) geeft aan dat leerlingen, die hun eigen leerproces beheersen, gemotiveerder zijn en meer vertrouwen hebben in de eigen competenties. Juist om deze reden is het belangrijk dat leerlingen ondersteund worden bij de regulatie- en motivationele activiteiten.

Om deze begeleiding te bieden is het belangrijk dat leerlingen in een activerende leeromgeving leren met een accent op zelfstandig leren. Maar ook door te leren in een betekenisvolle en authentieke context waarbij samenwerken een onderdeel is. De mentor geeft aan dat het belangrijk is dat de docent de leerling vertrouwen geeft en de docent stof aanbiedt die de leerling aan kan. Voor het project betekend dit, dat de leerlingen vertrouwen moeten hebben in hun eigen kunnen door bijvoorbeeld ondersteund te worden door verschillende workshops, waarbij zij technieken leren die zij kunnen toepassen tijdens het buurtcultuurproject. Hierbij valt te denken aan interviewtechnieken of het krijgen van documentaire technieken en andere artistieke technieken.

Wanneer een leerling op zijn zelfstandigheid wordt aangesproken en zijn leerproces zelf moet reguleren, valt het op dat de zwakke leerlingen hier het onderspit delven. De sterkere leerling heeft veel baat bij deze opdrachten maar de zwakkere leerling kan een gat in zijn kennis oplopen. De basiskennis van een leerling moet dus op niveau zijn voor hij zich kan onderdompelen in de meer gereguleerde activiteiten.

De beste resultaten lijken behaald te worden wanneer er een afwisseling is in werkvormen zoals; frontaal lesgeven, zelfstandig leren en samenwerken. Zo geeft de mentor aan, dat er binnen het onderwijs erg veel verbaal aangeboden wordt, maar dat het bij de herhaling van de stof belangrijk is om dit op verschillende manieren te doen. Zo vertelt de mentor (persoonlijke communicatie, 14 februari 2020):

“Telkens korte stukjes en in verschillende vormen. Als je bijvoorbeeld het onderwerp ‘weer’ zou nemen – eerst een stukje weerbericht, dan mondeling uitleg, dan weer een filmpje, dan een concrete opdracht (het liefst uitgelegd met visuele beelden). Veel ruimte voor reacties en vragen. Geen lange verwerking, maar in stukjes.”

Een volgende stap hierin kan zijn, zoals het CPS voorstelt, een opdracht die vraag gestuurd en vakoverstijgend is en aansluit bij de leefwereld van de leerling. Verwacht wordt dat de motivatie dan toeneemt. Hiervoor is echter wel een goede organisatie nodig. De mentor geeft aan dat het heel belangrijk is om heel duidelijk aan te geven wat er verwacht wordt van de leerlingen. Wanneer een leerling niet weet wat hij moet doen kan hij heel ongeduldig en lastig worden. Wanneer de leerling weet wat er verwacht wordt is de kans groter dat de leerling zich veilig voelt en zich openstelt voor de opdracht. Ook geeft ze aan, dat het voor haar leerlingen waarschijnlijk goed werkt om te leren door te ervaren. Dit maakt hetgeen dat geleerd moet worden relevant. Dit lijkt ook weer aan te sluiten bij de 21^e-eeuwse vaardigheden die eerder genoemd zijn. Het leren in een activerende leeromgeving met het accent op zelfstandig leren in een authentieke context speelt in op enkele vaardigheden van de 21^e-eeuwse vaardigheden zoals; samenwerken, communiceren en zelfregulering. Om dit als docent in goede banen te leiden, moet een docent ook over enkele vaardigheden en kennis beschikken. Wanneer er een enthousiaste en duidelijke docent staat zijn de leerlingen snel geneigd om hier in mee te gaan, geeft de mentor aan. Daarnaast is het belangrijk voor de docent om te weten wat de leerlingen motiveert, daarom moet de docent op zekere hoogte afweten van de interesses en bezigheden van de leerlingen buiten school. De mentor geeft aan, dat het belangrijk is dat de docent de leerling het gevoel geeft dat hij het kan, dat er vertrouwen is in de leerling. Bijvoorbeeld door complimenten te geven. Een docent zorgt voor een goede interactie en naar mijn ervaring leidt dit ook tot een goede vertrouwensband. Juist voor de leerlingen die het onderspit kunnen delven is het belangrijk dat deze begeleiding goed en nauwlettend gebeurt. Deze leerlingen moeten dan ook de mogelijkheid tot extra begeleiding kunnen krijgen.

Wanneer een betrokken docent de leerling vertrouwen geeft, weet wat zijn leerlingen motiveert en er zorg voor draagt dat de leerling op de hoogte is van zijn leeractiviteiten zal de leeropbrengst hoger zijn. Voor leerlingen die moeite hebben om zelf de regie in handen te krijgen is een goede begeleiding een must en moet dit zorgvuldig gedaan worden. Dit vanwege de valkuil: het oplopen van een achterstand.

3. In dialoog met de buurt.

Om zicht te krijgen op wat er onder buurtcultuur in Nederland wordt verstaan gebruik ik het onderzoek *De kunst van contact* van Schrijen, Aart en Brom (2018). Zij hebben in opdracht van de Boekmanstichting onderzoek gedaan naar de verschijningsvormen van buurtcultuur in Nederland.

Hierbij definiëren zij buurtcultuur niet als de cultuur binnen een bepaalde wijk maar in het kader van buurtcultuurprojecten, projecten waarin kunstwerken in samenwerking met buurtbewoners ontstaan. Met dit onderzoek wordt er samen met leerlingen gekeken hoe kunstonderwijs in dialoog met de buurt vorm kan krijgen. Het gaat dan minder om de cultuur van de buurt dan om een kunstproject met de buurt. Een dergelijk project wordt ook wel gezien als onderdeel van Community art. Een heldere omschrijving van buurtcultuur geven Schrijen, Aart en Brom (2018) in onderstaand citaat.

“Buurtbewoners als bron- en doelgroep voor een kunstwerk: dat is kenmerkend voor buurtcultuur. De lokale gemeenschap werkt mee aan het cultuurproject, draagt er inhoudelijk aan bij, en het resultaat is voor hen beschikbaar en/of komt hen ten goede.”
(Schrijen, Aart & Brom, 2018)

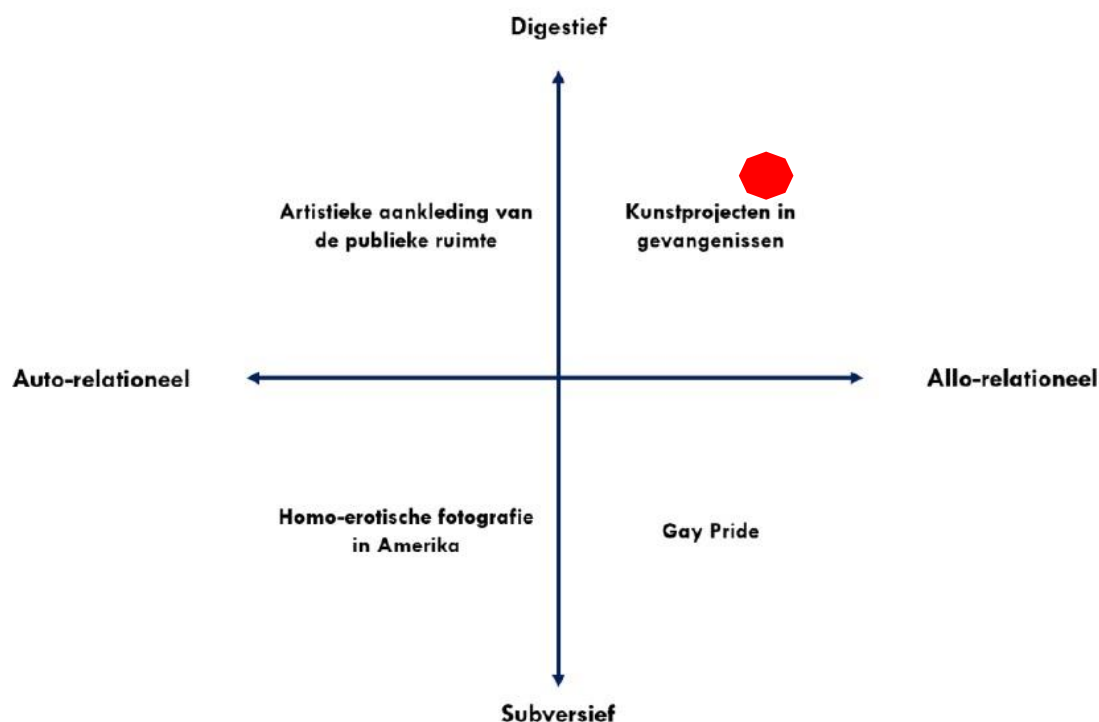
Zoals in dit citaat naar voren komt ligt de nadruk op het kunstwerk waarin de buurt als doelgroep participeert. Een buurtcultuurproject heeft vaak een maatschappelijke waarde, maar deze mag niet de artistieke waarde in de weg staan. Op deze manier blijft de buurtcultuur zich onderscheiden van andere creatieve vrijetijdsbestedingen. “Het mag geen maatschappelijk werk worden anders verliest het zijn artistieke meerwaarde”, zo waarschuwen Schrijen, Aart en Brom (2018)

3.1 De verschijningsvormen van buurtcultuur in Nederland.

De buurtcultuur in Nederland kent veel verschijningsvormen. Er zijn bijvoorbeeld projecten die zich vooral richten op bestaande normen en waarden of projecten die zich hier tegen afzetten. Schrijen, Aart en Brom (2018) hebben daarom de typologie die Pascal Gielen heeft gemaakt toegevoegd in hun onderzoek (Gielen 2011, 22-27).

Gielen (2011) heeft twee assen opgesteld. De digestieve as staat voor de projecten die zich vooral aansluiten bij bestaande waarden en normen van de samenleving. Subversief zet zich hier juist tegen af. Hoewel een subversief project vaak interessanter lijkt komt in de regel vaker een digestief project voor. Common arts sluit zich vaker aan bij het subversieve karakter en community arts sluiten zich vaker aan bij het digestieve karakter. Het digestieve karakter wordt vaak ook ondersteund door bijvoorbeeld gemeenten. Wanneer het project teveel subversief wordt, bestaat de kans dat de gemeente de ondersteuning intrekt, omdat het niet meer aansluit bij de maatschappelijke normen en waarden die een gemeente voor ogen heeft.

In onderstaand figuur is de horizontale as de auto-relatieve as. Dit betekent dat het project vooral in handen is van de kunstenaar. De kunstenaar houdt in de gaten of het kunstwerk artistiek kwalitatief goed is. Wanneer het project aansluit bij de allo-relatieve as betekent dit dat het project gedragen wordt door een groep mensen, de buurtbewoners. Het is hier ook van belang, dat de artistieke kwaliteit van dit project gewaarborgd blijft, maar de controle hiervan ligt niet alleen bij de kunstenaar.

Figuur 3 Typologie van Gielen en bijbehorende voorbeelden (Gielen 2011, 22-27). Met rode punt die aangeeft in welk gebied dit onderzoek werkt.

3.2 Welke vorm van buurtcultuur sluit aan bij dit onderzoek?

Wanneer we kijken naar het karakter van dit onderzoek en het project dat daaruit voort zal vloeien, denk ik dat dit project tussen de assen digestief en allo-rationeel ligt zoals aangegeven met de rode stip in figuur 3. De uitwerking van het project ligt niet in de handen van de kunstenaar, maar in de handen van de leerlingen. De docenten houden de artistieke kwaliteit in de gaten samen met gastdocenten en de culturele instelling waar mee samengewerkt wordt, maar zij kunnen geen aanpassingen in het werk aanbrengen zonder dit te overleggen met de leerlingen. Hierin zijn de docenten coachend. Hier ligt direct het grote verschil met andere community art of commoning projecten. Binnen dit onderzoek zijn de leerlingen het uitgangspunt en gaan zij als een soort kunstenaars op onderzoek in de buurt Angelslo. Hierbij houden de docenten een deels coachende en deels docerende rol. Het is aan de docent de taak om de leerling zijn eigen pad te laten ontdekken. Zelfs in het onderzoek naar het ontwikkelen van dit project hebben de leerlingen een participerende rol middels een focusgroep. Ook hier wordt het geheel gecoacht door docenten van het Carmelcollege Emmen en de culturele instellingen waar zij mee samenwerken, maar zij worden geacht het advies van de leerlingen serieus en merkbaar mee te nemen in de ontwikkeling van het project. Het project zal digestief van aard zijn, de leerlingen zijn nog onbekend met de deelname aan buurtcultuur-projecten. De leerlingen gaan op een hele andere manier kijken naar de buurt. In dit proces van het ontdekken van de buurt zullen zij vooral tijd nodig hebben om hun eigen positie in dit geheel te onderzoeken. Zij zullen de dialoog met de buurt dus op verschillende manieren aangaan. Door te praten met buurtbewoners, maar ook door artistiek onderzoek te doen. Wanneer de leerlingen hun positie in de buurt helder hebben en op de hoogte zijn van wat er speelt, is er in het tweede leerjaar wellicht ruimte om meer richting het subversieve karakter te gaan van het project, maar dit is in eerste instantie geen doel. Het tweede leerjaar vmbo zal het project doorlopen als verdieping op het eerste jaar.

3.3 De buurt Angelslo.

De verklaring van de naam Angelslo is te vinden in de naam, anger=grasland en loo=bos. Om meer informatie te krijgen over de buurt heb ik het Erfgoed en ruimte geraadpleegd (Emmen – Emmermeer, Emmerhout, Angelslo, z.d.). Angelslo in zijn huidige vorm is nog niet zo oud. De wijk is opgebouwd vlak na de oorlog en wordt pas sinds 1938 formeel tot Emmen gerekend. Maar de buurt Angelslo bestond al veel langer. Dit wordt bewezen door de twee hunebedden die midden in de buurt staan en verwijzen naar bewoning vanaf de bronstijd. Wel was Angelslo arm en afhankelijk van ondersteuning. In de eerste helft 20^e eeuw werkten mensen met name in het ontginnen van veen en de houtkap van de bossen die daar aangeplant waren. Ongeveer 1000 gezinnen leefden in plaggenhutten of zelf gefabriceerde krotten. Angelslo werd aangewezen als ontwikkelingsgebied voor industrialisatie en dit maakte het voor veel fabrieken aantrekkelijk om zich te vestigen in Emmen.

Emmen wilde zich ontwikkelen als moderne en open stad in het groen. De nadruk lag op functioneel bouwen. Om deze reden hebben de meeste huizen in de wijk ook een plat dak. Aanvankelijk is het doel om een moderne, open en groene stad te worden gelukt. Maar door de vergrijzing en het uitdunnen van de bevolking wordt er de laatste twintig jaar gewerkt aan een herstructurering van de wijk om zo meer differentiatie te krijgen in de woonvoorziening en bewoners. Bij deze herstructurering wordt vooral gekeken naar wat de wijk al heeft, en dat is met name de groenvoorziening. De herstructurering bevat ook een sociaal-maatschappelijk programma vanwege het hoge aantal werklozen in de buurt en mensen met een laag opleidingsniveau.

Wanneer je nu over de hoofdweg rijdt valt het zeker op dat de huizen vooral platte daken hebben en dat je er vrij snel doorheen rijdt. Maar wie de tijd neemt om de wijk in te gaan ziet de hoeveelheid groen, de vijvertjes, de hunebedden, de bomen etc. Ook heeft de wijk sportvelden, een buurthuis, een overdekt winkelcentrum, een sporthal, een moskee, een woonzorgcentrum etc. En wie er rondloopt, ziet een rijke culturele omgeving. In hoofdstuk 6 zal dieper ingegaan worden op het leven van nu in Angelslo aan de hand van een semigestructureerd interview.

4 De samenwerking met culturele instellingen in Emmen.

De laatste jaren wordt er steeds meer nadruk gelegd op de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen. In het primair onderwijs gebeurt dit in het kader van de regeling *Cultuureducatie met kwaliteit*, waarbij verschillende projecten worden georganiseerd in samenwerking met culturele instellingen (Over CmK, z.d.). In het voortgezet onderwijs komt voornamelijk, in het kader van ckv, de samenwerking met culturele instellingen terug, ook in het vmbo. Maar wat is het belang van deze samenwerking? In dit hoofdstuk wordt deze vraag onderzocht gevolgd door de mogelijkheden van de samenwerking met culturele instellingen in Emmen.

4.1 Wat is het belang van een samenwerking tussen scholen en culturele instellingen?

Flora Verbrugge ligt dit duidelijk toe in haar masteronderzoek *School, culturele instellingen en cultuureducatie* (Verbrugge, 2013). Voorheen was de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen incidenteel. Wanneer een school bijvoorbeeld op bezoek ging in een museum, draaide het museum zijn eigen educatieve programma. Dit programma sloot niet aan bij het onderwijsprogramma van bijvoorbeeld de middelbare school en was als het ware een extraatje. Het museum was niet op de hoogte van de doelen en de ontwikkelingen in het onderwijs en het onderwijs heeft niet de artistieke kennis die een museum wel heeft. Doordat de bezoeken niet regelmatig zijn en niet aansloten bij het onderwijsprogramma was de winst minimaal, school en museum werkten langs elkaar. Om meer te halen uit deze samenwerking, wordt er de laatste jaren op gestuurd om als onderwijsinstelling een duurzame relatie aan te gaan met een culturele instelling. Op deze manier worden leerkrachten bijgeschoold op artistiek vlak en blijven zij ook op de hoogte van de ontwikkelingen in de culturele wereld en vice versa. Door deze nauwe samenwerking krijgt het cultuuronderwijs de mogelijkheid om verankerd te worden in zowel de culturele wereld als de onderwijswereld. Het belang voor de leerling in een goede leerlijn kunst zit in het vergroten van het referentiekader van de leerling, door de drempel te verlagen om naar een museum of theater te gaan en dus kunst in werking te zien. Daarnaast kan het culturele veld buiten de school bijdragen aan het sociaal emotioneel welzijn van de leerlingen, zoals het presenteren of zich uiten voor een groep, zoals bijvoorbeeld tijdens workshops drama of dans gebeurt. Leerlingen krijgen de mogelijkheid om te ervaren en te ontdekken hoe zij zich op verschillende manieren kunnen uiten en zichzelf hierdoor beter leren kennen.

4.2 Het culturele aanbod in Emmen.

Maar wat is een culturele instelling precies en wat is er in Emmen te vinden? Een culturele instelling is een instelling waar kunst of cultuur aangeboden wordt zoals een museum, theater of poppodium. Er zijn culturele instellingen die kunst produceren zoals kunstenaarsgezelschappen, theatergezelschappen, orkesten, bands etc. Daarnaast zijn er ook culturele instellingen die bemiddelen in kunst. Zij kunnen bijvoorbeeld bemiddelen tussen de school en de kunstenaar of theater. Voor Emmen geldt dat dit De Kunstbeweging is of de provinciale instelling Kunst en Cultuur. Deze instellingen hebben een groot netwerk in de omgeving en nemen hiermee veel werk van de scholen uit handen. Zij hoeven zelf niet actief een cultureel netwerk te onderhouden in de buurt. Het verschil in de werkwijze van Kunst en Cultuur en De Kunstbeweging zit in de manier van aanbieden. Bij Kunst en Cultuur kan de school kiezen uit een lijst met geselecteerde culturele activiteiten (Cultuurtraject, z.d.). Bij De Kunstbeweging kan de school zelf meer invloed uitoefenen (Workshopdagen en andere maatwerkprojecten, z.d.). De school kan aangeven welke culturele activiteit gewenst is en De Kunstbeweging zoekt hierbij een passende activiteit die door zelfstandige

aanbieders uitgevoerd worden. Zo hebben leerlingen van het Carmelcollege de laatste jaren al verschillende workshops en andere activiteiten in samenwerking met De Kunstbeweging gevolgd zoals de jaarlijkse Kunstontmoetingsdag, het Mattheus Passion Project, een bezoek bij Loods 13 (jeugdtheatertheaterschool en maakplaats), workshops in het CBK, een bezoek aan het Atlas Theater, en vele verschillende workshops zoals bijvoorbeeld graffiti spuiten, rappen of dans. (Voortgezet onderwijs., z.d.)

Het belang van een samenwerking met een culturele instelling zit hem in het bijzonder in de kennisdeling. Zoals al eerder vermeld, waren de culturele instellingen weinig op de hoogte van het te volgen lesprogramma en de leerdoelen van de scholen en missen docenten soms de artistieke kennis, die wel aanwezig is in een culturele instelling. Door de samenwerking kan een school de artistieke kwaliteit beter verankeren in het schoolprogramma en de culturele instelling kan een kwalitatief beter programma leveren dat aangepast is op de doelgroep.

4.2.1 De ontwikkeling in het culturele aanbod van Emmen.

Uit ervaring weet ik dat veel culturele instellingen gericht zijn op havo en atheneum klassen. Ook op het Carmelcollege Emmen valt op dat leerlingen uit havo en atheneum meer culturele uitjes hebben dan leerlingen in het vmbo. Zo gaan de vmbo leerlingen van het Carmelcollege in de eerste klas naar het theater en in de derde klas doen zij mee aan de ckv-week als verplicht onderdeel en gaan zij naar twee theatervoorstellingen. Dit betekent dat een vmbo leerling in de onderbouw slechts een cultureel uitje heeft.

Om de vmbo leerlingen een extra mogelijkheid te geven om naar het museum te gaan heeft Kunst en Cultuur het plan Culturele mobiliteit ontwikkeld. Het Carmelcollege heeft meegedaan aan de pilotversie van schooljaar 2018/2019. Voor een lage prijs kan de school met de onderbouw vmbo (of primair onderwijs of praktijkonderwijs) naar het museum. Het onderwijsprogramma wordt aangepast op de doelgroep in overleg met de school. Dit zorgt ervoor dat leerling kunst en cultuureducatie krijgt afgestemd op hun behoefte en niveau. De workshops bevatten vaak verschillende korte activiteiten waarbij de leerling zelf veel mag doen.

4.3 Wat is de behoefte van het Carmelcollege Emmen?

Uitgaande van dit onderzoek en het te ontwikkelen buurtcultuurproject die daarbij hoort heeft de school een aantal behoeften. Het project dat de school gaat draaien, is geen standaard project en ook niet verbonden aan een en dezelfde culturele instelling. Het project zoekt juist in de buurt naar doelgroepen om mee samen te werken die geen culturele instelling zijn. Het is dus van belang dat de partner van het Carmelcollege Emmen kennis heeft van de buurt Angelslo en de juiste artistieke kennis in huis heeft. Een bemiddelende organisatie lijkt het beste bij deze behoefte aan te sluiten. Om deze reden heeft het Carmelcollege, al vanaf de aanvraag voor de subsidie Cultuureducatie met kwaliteit, De Kunstbeweging hierbij betrokken. Zij zijn gelokaliseerd in Emmen en hebben kennis over Angelslo en de artistieke kennis in huis. Ook hebben zij ervaring in de organisatie van meerdere buurtprojecten. Zoals het *Guerrilla Poëzie* project in Klazienaveen (Jongerenproject guerilla poëzie, z.d.). Jongeren schreven gedichten over hun favoriete plek in Klazienaveen. Onder leiding van kunstenaars werkten zij deze gedichten uit op borden om deze tijdelijk op de locatie van het gedicht te plaatsen.

Om een samenwerking met een culturele instelling binnen het buurtcultuurproject te realiseren moet de instelling bereid zijn om een duurzame relatie op te bouwen met de school. Hierbij is de behoefte van de leerlingen erg belangrijk, samen met het curriculum waar de school aan moet voldoen. De instelling moet dus flexibel zijn en in dialoog willen treden met de school en de leerlingen. Omdat het buurtcultuurproject van het Carmelcollege een ander gebied beslaat dan

slechts het onderwijs en kunst en cultuur, is het wenselijk dat de school gebruik kan maken van het brede netwerk van de culturele instelling. Door de ervaring die De Kunstbeweging heeft in het ontwikkelen van buurtprojecten hebben zij de kennis om samenwerkingen aan te gaan met instanties in de omgeving buiten het cultureel veld. Daarnaast is het voor het Carmelcollege belangrijk dat de culturele instelling in dialoog wil gaan met de leerlingen en de school en een goed advies kan uitbrengen over welke kunstenaars, workshopdocenten en (culturele) instellingen te selecteren. Om de dialoog een prominente plek te geven in de samenwerking is het belangrijk dat de mogelijkheid er is om een werkgroep te vormen van docenten en specialisten van de culturele instelling.

5 Methodologie

Om het fundament van het onderzoek duidelijk naar voren te brengen wordt in dit hoofdstuk de methodologie beschreven. Om de hoofdvraag te beantwoorden, heb ik deze opgedeeld in drie gebieden.

Hoofdvraag:

Hoe ontwerp je samen met leerlingen kunstonderwijs voor de onderbouw vmbo in samenwerking met culturele instellingen en gericht op de dialoog met de buurt?

1. Wat is belangrijk bij het ontwerpen van kunstonderwijs in samenwerking met leerlingen?
Door middel van een focusgroep, literatuuronderzoek en gesprekken met experts zal dit onderdeel beantwoord worden.
2. Welke criteria zijn belangrijk bij een samenwerking tussen school en culturele instelling?
Door middel van literatuuronderzoek, eigen ervaring en gesprekken met de werkgroep zal dit onderdeel beantwoord worden.
3. Hoe kan de dialoog met de buurt worden vormgegeven?
Door middel van participatieve observatie, literatuuronderzoek, een semigestructureerd interview en de focusgroep zal dit onderdeel beantwoord worden.

In de volgende paragraaf zal eerst worden beschreven waarom er gekozen is voor een actieonderzoek. Naast de beschreven methodologie zoals de focusgroep en de participatieve observatie heb ik enkele experts op het gebied van onderwijs, dialoog met de buurt en culturele instellingen gesproken. Inzichten uit deze gesprekken zijn in het onderzoek meegenomen.

5.1 Actieonderzoek als onderzoeksmethode.

Om dit onderzoek uit te voeren heb ik gekozen voor een actieonderzoek vanwege de participatieve en reflectieve kracht van deze onderzoeksmethode. Enerzijds geeft het mij de gelegenheid om mijn professionele handelen als docent beeldende kunst tegen het licht te houden en kritisch te onderzoeken. Anderzijds geeft het mij ook de mogelijkheid om samen met mijn vmbo brugklas het kunstonderwijs vanuit een andere hoek te bekijken. De leerlingen hebben hierin een gelijkwaardige positie. Ponte (2002) definieert actieonderzoek in het onderwijs als volgt:

“Actieonderzoek als geheel van activiteiten van docenten die:

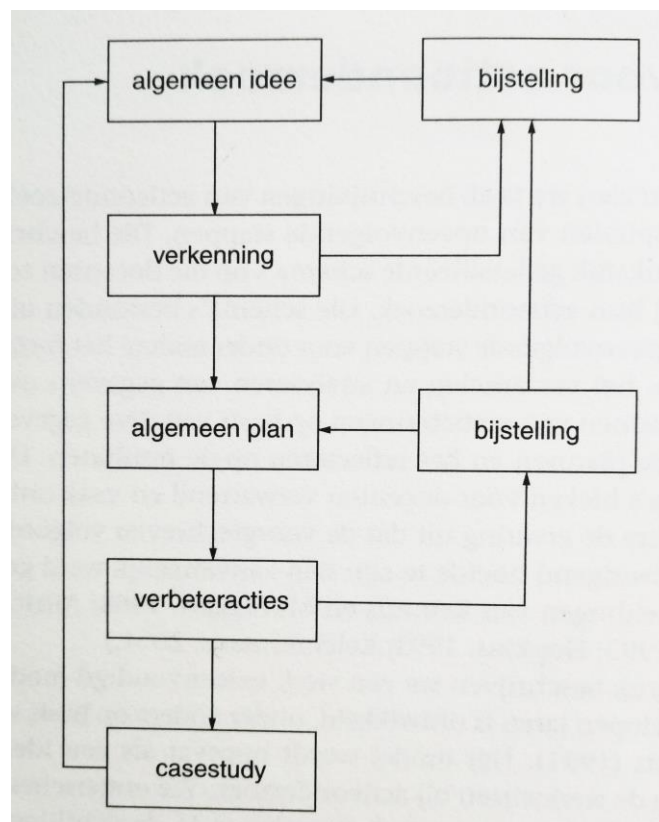
- met behulp van technieken en strategieën van sociaalwetenschappelijk onderzoek reflecteren op hun eigen handelen en de situatie waarin dat handelen plaatsvindt en
- op basis van de zo verkregen inzichten hun handelen of de situatie waarin dat handelen plaatsvindt systematisch proberen te verbeteren.” (Ponte, 2002, pp. 20-21)

Dit onderzoek richt zich op het ontwikkelen van nieuwe vormen voor het kunstonderwijs van de vmbo onderbouw op het Carmelcollege in Emmen. Deze nieuwe vormen richten zich op kunstonderwijs in de buurt waar de school staat, Angelslo, en de culturele instellingen in Emmen. Dit onderzoek beslaat dus drie locaties: het Carmelcollege, de buurt Angelslo en De Kunstbeweging als cultureel kennis en expertise centrum in Emmen. Op het Carmelcollege zijn de belangrijkste betrokkenen de leerlingen. Daarnaast zijn dit mijn collega en dramadocent, Gerwin Groote, en de teamleider vmbo onderbouw, Frank Dijks. Naast de betrokkenen binnen school is het voor dit onderzoek ook van belang dat er een dialoog is met mensen die betrokken zijn in de buurt Angelslo. Om informatie in te winnen over de buurt heb ik gekozen om het buurthuis De Marke en Sedna te benaderen. Sedna is een welzijnsorganisatie in de gemeente Emmen die zich inzet om alle bewoners

de mogelijkheid te bieden om actief deel te nemen aan het leven in de gemeente Emmen (Over ons, z.d.). Zij zijn veel in de buurt aanwezig en zijn dus ook op de hoogte van het welzijn in de buurt Angelslo. Als laatste is de samenwerking met De Kunstbeweging van belang. De Kunstbeweging heeft een breed netwerk in de gemeente Emmen.

In dit onderzoek is de dialoog met de verschillende gebieden dus van groot belang om te slagen. Ten eerste zijn er de participanten van het onderzoek, de leerlingen. Samen met mijn collega Gerwin hebben we uit de klassen die dit onderzoek betreft een groepje van negen leerlingen geselecteerd om deel te nemen aan een viertal focusgroep bijeenkomsten. De leerlingen zijn het al vrij snel "focus uren" gaan noemen. Bij deze dialogische benadering spelen de ervaring, meningen en ideeën van de leerlingen een belangrijke rol. Door middel van deze focusuren zijn zij in de gelegenheid gesteld om mee te praten. Ten tweede is de buurt een belangrijke bron van informatie. Hier heb ik de dialoog opgezocht met het buurthuis de Marke en Sedna. Zowel de beheerder van het buurthuis als een medewerker van Sedna heb ik tegelijkertijd kunnen interviewen omdat beide organisaties onder hetzelfde dak zijn gehuisvest en veel contact met elkaar hebben. Tenslotte is er de dialoog met de De Kunstbeweging. Deze heb ik samen met mijn collega, Gerwin Groote en met Bibian Welbergen adviseur cultuureducatie VO van De Kunstbeweging gevoerd. Samen vormden wij een werkgroep die 4 keer samenkwam. Wanneer nodig werd de teamleider vmbo onderbouw, Frank Dijks, uitgenodigd om deel te nemen.

Ponte (2002) omschrijft het actieonderzoek in verschillende fasen zoals te zien is in figuur 4. In dit onderzoek houd ik mij bezig met de eerste drie fasen; het algemene idee, de verkenning en het algemeen plan. Dit algemene plan zijn de ontwerpcriteria die samen het antwoord op de hoofdvraag vormen.

Figuur 4 Activiteitenplan voor actieonderzoek (Ponte, 2002, p. 48)

De werkwijze van reflectief-onderzoeksmatig handelen, de dialoog met de betrokkenen en de leerlingen als inspiratiebron sluit naadloos aan bij mijn onderzoeksonderwerp. Het ontwikkelen van kunstonderwijs voor de vmbo onderbouw samen met de leerlingen, gericht op de dialoog met de buurt en de samenwerking met culturele instellingen. In paragraaf 5.2 zal ik verder ingaan op de manier van data verzamelen en de gebruikte instrumenten. Hiervoor gebruik ik het boek *Onderwijs van eigen makelij* gebruikt van Petra Ponte (2002) en *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethode* van Dimitri Mortelmans (2018). In paragraaf 5.3 leg ik uit hoe de data geanalyseerd zijn en de kwaliteit is gewaarborgd. Hiervoor gebruik ik het boek *Uit de spagaat* geraadpleegd van Kitty Jurrius (2012).

5.2 Instrumenten en dataverzameling.

Om duidelijk aan te geven op welke manier ik de data verzameld heb, gebruik ik als uitgangspunt het activiteitenplan van Petra Ponte (2002) over actieonderzoek. Hieronder geef ik een schematische weergave van mijn onderzoekverloop. In de tabel is te zien dat ik vooral gebruik maak van een focusgroep met leerlingen, een semigestructureerd interview met een medewerker van Sedna en de beheerder van het dorps huis De Marke. Hiernaast heb ik een participerende observatie gedaan bij het Noord Nederlands Locatietheater de Peergroup. In deze paragraaf vertel ik meer over de opzet van deze dataverzameling.

Tabel 2 Activiteitenplan Actieonderzoek M. Overweg.

Activiteitenplan actieonderzoek	Onderwerpen	Acties	Dataverzameling
Algemeen idee	Mogelijkheden onderzoeken om het vmbo kunstonderwijs te ontwerpen samen met leerlingen, in dialoog met de buurt en in samenwerking met een culturele instelling.	• Conceptueel kader schrijven. • Passende methodologie onderzoeken.	• literatuurstudie
Verkenning	vmbo: • Kunstonderwijs vmbo. • Behoeft van de vmbo leerling. • Kunstonderwijs op het Carmelcollege.	• Brononderzoek en verwerking. • Expertmeeting. • Focusgroepen organiseren met vmbo leerlingen.	• literatuurstudie • focusgroepen
Verkenning	Buurtcultuur: • Wat is buurtcultuur? • Verschijningsvormen in Nederland. • Aansluiting bij dit onderzoek. • Omschrijving van de buurt Angelslo.	• Brononderzoek en verwerking. • Participatief observator bij Peergroup, locatietheater Noord Nederlands. • Contact leggen met buurthuis De Marke en Sedna Angelslo.	• literatuurstudie • participatief observator • semigestructureerd interview
verkenning	Culturele instellingen: • Vormen en functies van culturele instellingen beschrijven. • Belang van samenwerken met culturele instellingen. • Culturele instellingen in Emmen. • De behoefte van het Carmelcollege.	• Brononderzoek en verwerking.	• literatuurstudie
Algemeen plan en verbeteracties	Buurtcultuurproject vmbo onderbouw ontwikkelen samen met leerlingen in dialoog met de buurt. In samenwerking met culturele instellingen een passend onderwijsprogramma opzetten voor de vmbo onderbouw.	• Focusgroepen met leerlingen en de buurt. • Regelmatig sparren met critical friend: college Gerwin Groote. • Sparren met teamleider: Frank Dijks en Kunstbeweging: Bibian Welbergen. • Ontwerpcriteria opzetten voor 2 projecten van 10 weken verdeeld over jaar 1 en jaar 2. Dit jaar een pilotversie.	• logboek • 4 focusgroepen met vmbo leerlingen. • pilotversie april/mei
Try out en terugkoppeling	Pilot en Reflectie op de onderzoeksvraag.	Terugkoppeling naar het algemene idee.	pilotversie april/mei.

5.2.1 De focusuren met de leerlingen.

Om de opzet van de focusgroep goed te omschrijven gebruik ik de methode van Mortelmans (2018). Focusgroepen worden succesvol gebruikt in de marketing waarbij mensen, meestal consumenten, in gesprek gaan over een product. De focusgroep blijkt een nuttige werkvorm te zijn voor verschillende onderzoeken. In de kern blijft de omschrijving van een focusgroep hetzelfde:

“Focusgroepen brengen mensen die een gemeenschappelijk kenmerk delen samen, om onder leiding van een moderator te praten over een bepaald onderzoeksthema.” (Mortelmans, 2018. p.342)

In de focusgroep met de leerlingen is het gemeenschappelijke deel dat de leerlingen allemaal uit een vmbo brugklas komen en dus hetzelfde onderwijsprogramma volgen. De reden dat er gekozen is voor het gebruik van een focusgroep, is vanwege de interactie die in de groep plaatsvindt. De leerlingen vragen op hun eigen niveau aan elkaar door. Uit deze focusgroep zijn vooral creatieve ideeën gekomen voor een concreet project dat wij ontwikkelen naar aanleiding van dit onderzoek. Verder heb ik informatie gekregen over het handelen en de denkwijze van de leerlingen omtrent dit thema. Waar ligt bijvoorbeeld hun behoefte wanneer het aankomt op begeleiding of creatieve werkvormen? Een belangrijk aspect is ook dat de leerlingen zich gehoord voelen en eigenaarschap creëren over hun eigen leerproces.

De focusgroep is zorgvuldig samengesteld uit betrokken leerlingen uit twee eerstejaars klassen basis-kader en kader-mavo. Wenselijk is om een groepje te hebben van ongeveer zes deelnemers maar ik heb toch gekozen voor negen deelnemers. De reden hiervoor is dat leerlingen niet altijd allemaal op het gewenste moment kunnen. Achteraf bleek dit verstandig omdat er meestal een of twee leerlingen misten. Tijdens de lessen heb ik de klas uitgelegd wat de bedoeling is van de focusgroep en dat hun mening en ervaringen hierin van belang zijn. Aan de focusgroep deden vier jongens mee en vijf meisjes. Bij deze selectie heb ik erop gelet dat ik een realistische weergave had van de klassen zoals zij zijn.

Omdat ik achteraf de focusgroep bijeenkomsten wil analyseren heb ik de focus uren opgenomen met de camera en de voice-recorder. Hiervoor hebben de ouders en verzorgers toestemming gegeven door middel van een brief. De reden dat het gefilmd wordt, is om extra inzicht in de groepsdynamiek tussen de leerlingen te krijgen. Niet alleen het discussieonderwerp is van belang maar ook de manier van communiceren, verbaal en non-verbaal. Door het plaatsen van een camera tijdens de focus uren is deze data makkelijk te verzamelen en kon ik het achteraf met mijn collega analyseren. Het doel is om de leerling meer eigenaarschap te geven van zijn eigen leerproces.

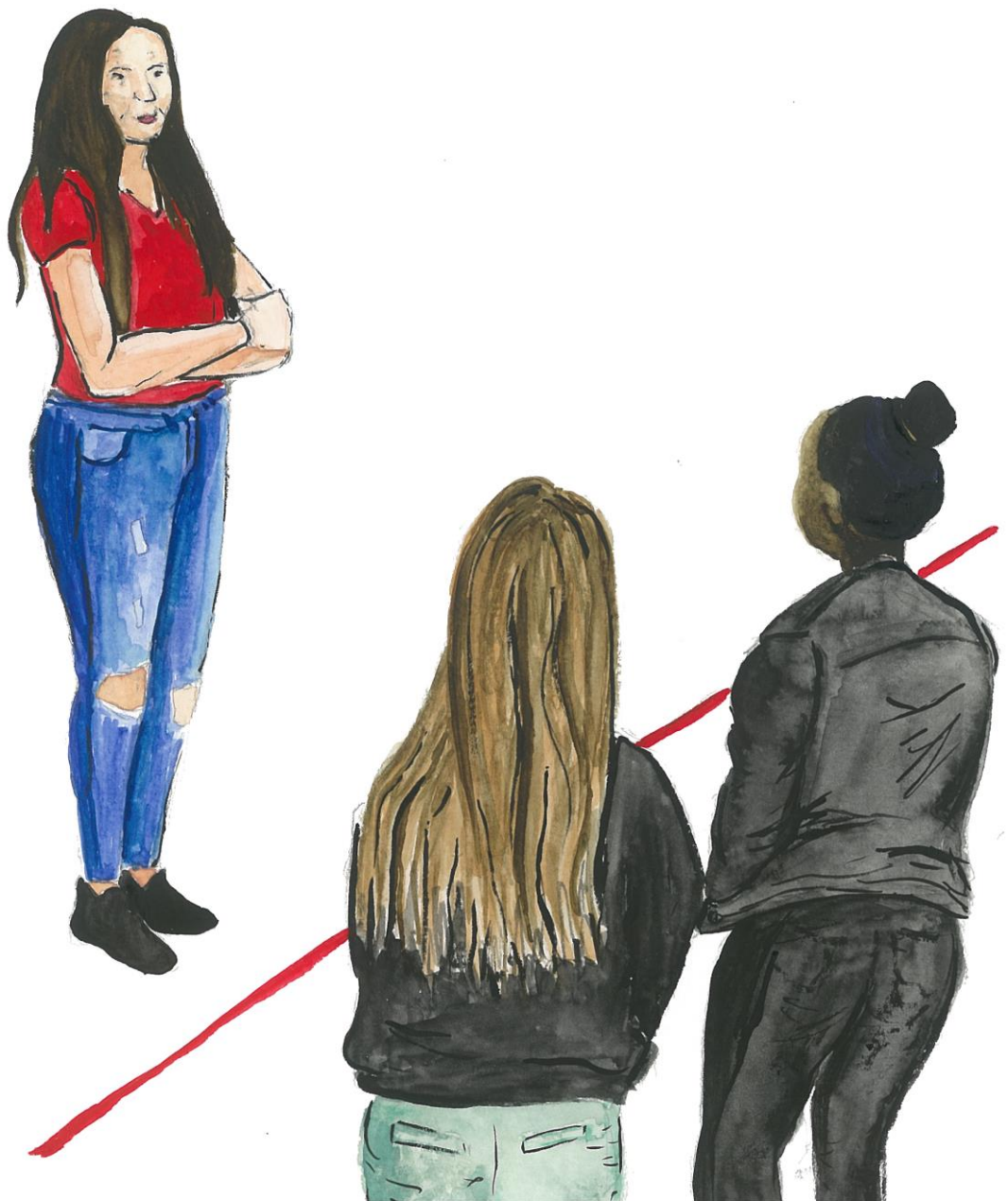
Zoals in paragraaf 2.2 te lezen is, is juist het reguleren van het eigen leerproces een moeilijkheid voor deze leerlingen. Om dit in goede banen te leiden is het van belang dat de focusgroep bijeenkomsten goed gestructureerd en begeleid worden. Een goede begeleider beschikt over verschillende kwaliteiten en rollen, die van; interviewer, facilitator, leider, psycholoog/ therapeut en tijdsbewaker. In de verkenningsfase en het maken van een algemeen plan zoals Ponte (2005) vermeldt is de aanwezigheid van de leerlingen het meest merkbaar binnen dit actieonderzoek. De structuur van de focusgroep bijeenkomsten kenmerkt zich ook door verschillende fasen. Hierin onderscheid ik zelf een aantal fasen. Tijdens de focusgroep maken de leerlingen de verkenningsfase door. In deze fase verkennen zij de focusgroep en het project. De ontdekkingsfase, hier ontdekken leerlingen enkele onderwerpen die bruikbaar zijn voor het project. En als laatste de fantasiefase. In deze fase denken de leerlingen na over de mogelijke vormgeving van het project.

Focus uur 1

Het eerste focus uur stond in het teken van verkenning van het concept focusgroep en een eerste verkenning van hun eigen positie in de buurt Angelslo. Leerlingen kregen een kaartje en moesten via een zelfde vorm op dat kaartje hun partner vinden en elkaar leren kennen terwijl wij drie minuten weg waren. Dit hadden wij hen niet verteld waardoor het een verassing was wat de leerlingen met elkaar gedeeld hadden en hoe zij zich gedragen hadden. Achteraf hebben wij met de leerlingen besproken wat zij hadden kunnen doen om elkaar beter te leren kennen. Als tweede oefening hebben de leerlingen met hun partner een subjectieve landkaart gemaakt van de buurt Angelslo. Op deze kaart tekenden zij hun route door Angelslo en tekenden zij herkenbare punten. Op deze manier werden de leerlingen zich bewust van hun route en positie in de buurt.

Focus uur 2

Het tweede focus uur was ook onderdeel van de verkenningsfase. We hebben de leerlingen eerst de oefening laten herhalen waarbij wij als docenten het lokaal verlieten net zoals in het eerste focus uur. Vervolgens hebben we een stellingenspel over ontmoeten gedaan. De resultaten hiervan worden in hoofdstuk 6 besproken. Als laatste hebben we met de leerlingen een gesprek gevoerd over het project om zo inzicht te krijgen in wat zij als voor en nadelen zien van het buurtcultuurproject.

Focus uur 3

Dit focus uur was onderdeel van de ontdekkingsfase. Wij hebben de leerlingen opgedeeld in twee groepen. De ene helft van de groep ging mensen interviewen in het centrum van Angelslo en de andere helft ging in de buurt onderzoeken door te kijken wat er te vinden en te zien is. Hierdoor deden de leerlingen een gezamenlijke ervaring op waarop zij konden reflecteren, maar zij moesten ook aan de andere groep uitleggen wat zij hadden gedaan en ontdekt. Resultaten hiervan worden ook besproken in hoofdstuk 6.

Focus uur 4

Het laatste focus uur was de fantasie fase. Dit uur hebben we samen gekeken wat, naar aanleiding van afgelopen focus uren, goede thema's kunnen zijn. Vervolgens hebben de leerlingen ook gekeken wat voor opdrachten hierbij zouden kunnen passen. Hier heb ik een overzicht van gemaakt die te zien is in hoofdstuk 6.

5.2.2 Participatief observeren bij Peergroup, locatietheater Noord Nederland.

Het begrip participatief observator wordt volgens Mortelmans (2018) breed opgevat. Een participatief observator is een onderzoeker die meeloopt en meewerkt in de dagelijkse praktijk van een bepaalde doelgroep. Een participatieve observator moet hierdoor flexibel zijn in de onderzoeksmethodes die hij gebruikt. De setting kan onvoorspelbaar zijn dus de onderzoeker moet snel kunnen schakelen tussen onderzoeksmethodes.

De reden dat ik heb gekozen voor participatief observeren bij de Peergroup is omdat ik onbekend ben met het samenwerken tussen verschillende partijen. Juist deze samenwerking heb ik nodig wanneer ik onze leerlingen in contact wil brengen met de buurt Angelslo en wij als school een samenwerking aan willen gaan met een culturele instelling. Ik had al de indruk dat het belangrijk is om de eerste kennismaking goed te doen, maar hoe pak je dit aan? Kan je het beste mailen, bellen of gewoon langslopen? Tijdens deze participatieve observatie heb ik geleerd hoe een samenwerking als deze tot stand komt en hoe je je als onbekende groep op locatie positief manifesteert.

Voor dit onderzoek heb ik mij dus verdiept in de werkwijze van de Peergroup, locatietheater Noord Nederlands. Voor een periode van 3 maanden heb ik geobserveerd bij de ontwikkeling van het project *Niemand is hier eenzaam*. Dit is een voorstelling over eenzaamheid onder ouderen en jongeren. Tijdens de voorstelling is de helft van het publiek jong en de andere helft is op bejaarde leeftijd. Tijdens de voorstelling speelt er een acteur in het restaurant van een verzorgingshuis en vertelt hij over zijn vreugde en eenzaamheid. Aan het einde van de voorstelling krijgen jong en oud de gelegenheid om elkaar vragen te stellen en elkaar beter te leren kennen. Als participatief observator heb ik ook meegewerkt binnen het project. Dit heb ik gedaan vanuit mijn expertise als docent. Om te ervaren en mee te denken over deze voorstelling heb ik meegeschreven aan het educatieve randprogramma voor de scholen. De ontwikkeling van dit programma lag met name in de handen van het Jonge Harten festival (theaterfestival voor jongeren). Hierdoor kreeg ik een inkijkje in de samenwerking tussen twee verschillende partijen. Ook ben ik een aantal keer op locatie geweest in het verzorgingshuis om contact te maken met de mensen die daar wonen, om hen beter te leren kennen en om hen te enthousiasmeren voor de voorstelling. Daarnaast ben ik mee geweest met Dinanda Luttikhedde (initiatiefnemer en projectleider van de voorstelling *Niemand is hier eenzaam*). om locaties te scouten. Hier kreeg ik een inkijkje in het maken van een eerste contact met een andere en onbekende organisatie. In dit geval een verzorgingshuis. De Peergroup werkt altijd op locatie met actuele onderwerpen zoals; eenzaamheid, zelfdoding onder boeren, etc. (Gezelschap, z.d.). Dit zijn vaak partijen die vrij onbekend zijn met theater, een eerste kennismaking is daarom erg belangrijk.

5.2.3 Semigestructureerd interview

Een interview is meer dan een uitkomst van antwoorden. Het is het ‘horen van data’ (Mortelmans, 2018, p. 224). Een semigestructureerd interview is een kwalitatief interview. Wanneer je het hebt over kwalitatieve interviews dan gaat het altijd om een face to face gesprek. Om zo min mogelijk ruis te hebben tussen de interviewer en de geïnterviewde is het belangrijk om dit niet te doen via de telefoon of skype. Bij een kwalitatief interview is het belangrijk om open vragen te stellen en dus geen antwoordmogelijkheden te geven. De interviewer graaft eigenlijk samen met de geïnterviewde naar de informatie. Een kwalitatief interview kan een volledig vrij gesprek zijn, maar kan ook semigestructureerd zijn. Een kwalitatief interviewer moet flexibel zijn om mee te kunnen gaan met het verhaal van de geïnterviewde. Voor een beginnende interviewer als ik, kan het verstandig zijn om voor een semigestructureerd interview te kiezen. Bij een semigestructureerd interview heeft de interviewer nog een houvast aan de topiclijst, een lijst met gespreksonderwerpen, of een vragenprotocol, een lijst met vragen waar nog steeds genoeg ruimte is voor het eigen verhaal.

Om meer te weten te komen over Angelslo heb ik een gesprek gehad met een jongerenwerker van Sedna en de beheerder van het buurthuis. Ik heb gekozen voor een semigestructureerd interview aan de hand van een vragenprotocol. Ik ken de buurt niet zo goed als de medewerker van Sedna en de beheerder van het buurthuis, waardoor de antwoordmogelijkheden ruim waren. Ik moest flexibel zijn in mijn vraagstelling. Zo wilde ik bijvoorbeeld weten welke thema's vooral spelen in de buurt, wat voor mensen er wonen en wat voor projecten al lopen in de buurt. De resultaten van dit interview bespreek ik in hoofdstuk 6.

5.3 Data-analyse en kwaliteitscontrole.

5.3.1 Focusgroep als onderdeel van het participierend jongeren onderzoek.

Om de kwaliteit te waarborgen van de focusgroepen, houdt ik de voorwaarden aan van het kwaliteitsraamwerk voor participierend jongeren onderzoek (PJO) van Kitty Jurrius (2012, p.154).

	Kwaliteitsaspect	Normen: Goed PJO betekent dat...
Randvoorwaarden	Keuze voor PJO	1. Er is gekozen voor PJO op basis van eenduidige en gecommuniceerde verwachtingen
	Tijd en middelen	2. Er voldoende tijd en middelen zijn gereserveerd voor het onderzoek
	Capaciteiten PJO-onderzoeker	3. De PJO-onderzoeker beschikt over de capaciteiten om jongeren, onderzoek en implementatie te begeleiden
	Betrokkenheid van jongeren	4. Jongeren zijn betrokken op basis van hun kwaliteiten en deskundigheid
Democratische kennisontwikkeling	Samenwerking jongeren en PJO-onderzoeker	5. Bij de opzet van het onderzoek rekening is gehouden met de invloed die jongeren op elkaar uitoefenen met betrekking tot het onderwerp van onderzoek 6. Informed consent streng is nageleefd 7. Er sprake is van authentieke participatie
	Onderzoeksstappen	8. De onderzoeksstappen deelnemende jongeren de mogelijkheid geven invloed uit te oefenen op de kennis, op een wijze die aansluit bij jongeren
	Kennis	9. Kennisopbrengsten zichtbaar zijn gemaakt
Groei	Persoonlijke en collectieve verbeteringen in leefsituatie	10. Tijdens de uitvoering is geanticipeerd op de implementatiefase om zo verbeteringen te realiseren 11. De samenwerking leidt tot verbeteringen in verhoudingen
	Groei van kennis en probleemoplossend vermogen	12. Deelname van jonge onderzoekers een positief effect heeft op hun ontwikkeling en welbevinden 13. Respondenten hun deelname aan het onderzoek positief beoordelen
	Methodologische groei	14. Het PJO inzicht oplevert in de wijze waarop het onderwerp samen met jongeren kan worden onderzocht

Figuur 5 Kwaliteitsraamwerk voor participatief jongerenonderzoek (Jurrius, 2012, p.154)

Om een juist beeld te krijgen van de groepen heb ik, zoals ik al eerder noemde, een realistische selectie gemaakt van de leerlingen gezien de samenstelling van hun klas. Ik heb deze jongeren uitgenodigd om mee te denken en te praten over het ontwikkelen van een nieuw kunstproject voor de klassen 1 en 2 van het vmbo. De leerlingen hebben hierin een adviserende rol gehad. In eerste instantie wilde ik dat de leerlingen zouden meebeslissen. Al gauw werd duidelijk dat dit niet haalbaar was omdat ik rekening moest houden met meerdere partijen en de pedagogische insteek van het project. Omdat het moeilijk is voor de leerlingen om dit geheel te kunnen overzien heb ik ervoor gekozen om hen een adviserende rol te geven. Het advies van de leerlingen zal in de analyse sterk naar voren komen. Dit advies zal gegeven worden op het gebied van hun behoefte in de vorm van begeleiding en hun ideeën voor nieuwe creatieve werkvormen. Uit dit advies zijn thema's gekomen om mee te werken en opdrachtvormen. Naast het advies van de leerlingen heb ik ook het gedrag van de leerlingen geanalyseerd. Hier geef ik in hoofdstuk 6 een overkoepelende reflectie op.

De focus uren zijn zorgvuldig geanalyseerd aan de hand van het formulier *Focusgroep* zoals aangeleverd door de Master Kunsteducatie Noord. (Focusgroep., z.d.)

5.3.2 Participatief observator bij de Peergroup

Als participatief observator houd ik een logboek bij van mijn activiteiten binnen de Peergroup. Mijn rol als participatief observator is binnen de organisatie bekend. Dit heeft als voordeel dat mijn rol eerlijk en betrouwbaar is en dat het doel bekend is. Naast het observeren heb ik enkele open gesprekken gevoerd met Dinanda Luttikhedde. Om de uitkomsten van deze observatie te verwerken heb ik het logboek en de gesprekken met de verschillende participanten geanalyseerd. De uitkomsten van de observaties zijn selectief gecodeerd als een verhalend werk (Mortelmans, 2018, p. 458).

5.3.3 Semigestructureerd interview

Tijdens de analyse van het interview met Sedna en de beheerder van het dorpshuis beschrijf ik vooral wat de uitkomsten zijn in het belang van het onderzoek. Het transcript van dit interview is dan ook niet zo uitgebreid als een compleet verbatim, tijdens de analyse is geselecteerd op bruikbare informatie. Dit was mogelijk omdat ik dit interview slechts eenmaal heb uitgevoerd en ik dus geen uitkomsten van andere interviews heb hoeven vergelijken. Tijdens de analyse zal ik ook de setting en de ontvangst omschrijven in het buurthuis. Dit ontvangst gaf direct een goede indruk waarom een buurthuis een belangrijk centraal punt is in de buurt.

De kwaliteitscontrole over het hele onderzoek is gedaan door middel van triangulatie. Ik heb regelmatig gespard met mijn critical friend, maar ook met de leerlingen, de teamleider vmbo, studiegenoten, begeleiders etc. Op deze manier is er geen tunnelvisie bij mij ontstaan, maar ik heb wel vaak in het oog moeten houden wat het doel is van het onderzoek om niet af te dwalen door de reacties van en gesprekken met mijn collega's, leerlingen, studiegenoten en ander partners.

6 Analyse en resultaten.

In dit hoofdstuk zullen praktijk en theorie elkaar ontmoeten. Ik beschrijf de resultaten van het drietal onderzochte gebieden zoals al eerder genoemd is in hoofdstuk 5. Om te beginnen worden de resultaten van de focus uren geanalyseerd en in verband gebracht met de onderzochte theorie om zo de positie van de leerlingen binnen het ontwerpen van kunstonderwijs scherp te stellen. Daarna wordt de participatieve observatie besproken en in verband gebracht met het organiseren van een buurtcultuur project. Vervolgens wordt het semigestructureerd interview met Sedna en het buurthuis geanalyseerd en in verband gebracht met de rol die de buurt kan krijgen binnen het project. Als laatste wordt het literatuuronderzoek, de gesprekken met Bibian Welbergen van De Kunstbeweging en mijn eigen ervaring hierin beschreven om zo helder te krijgen welke criteria belangrijk zijn bij een samenwerking tussen een school en een culturele instelling.

6.1 De focusgroep.

In deze paragraaf worden de focusgroep bijeenkomsten geanalyseerd en zullen de resultaten besproken worden met het oog op het beantwoorden van het eerste onderdeel.

Wat is belangrijk bij het ontwerpen van kunstonderwijs in samenwerking met leerlingen?

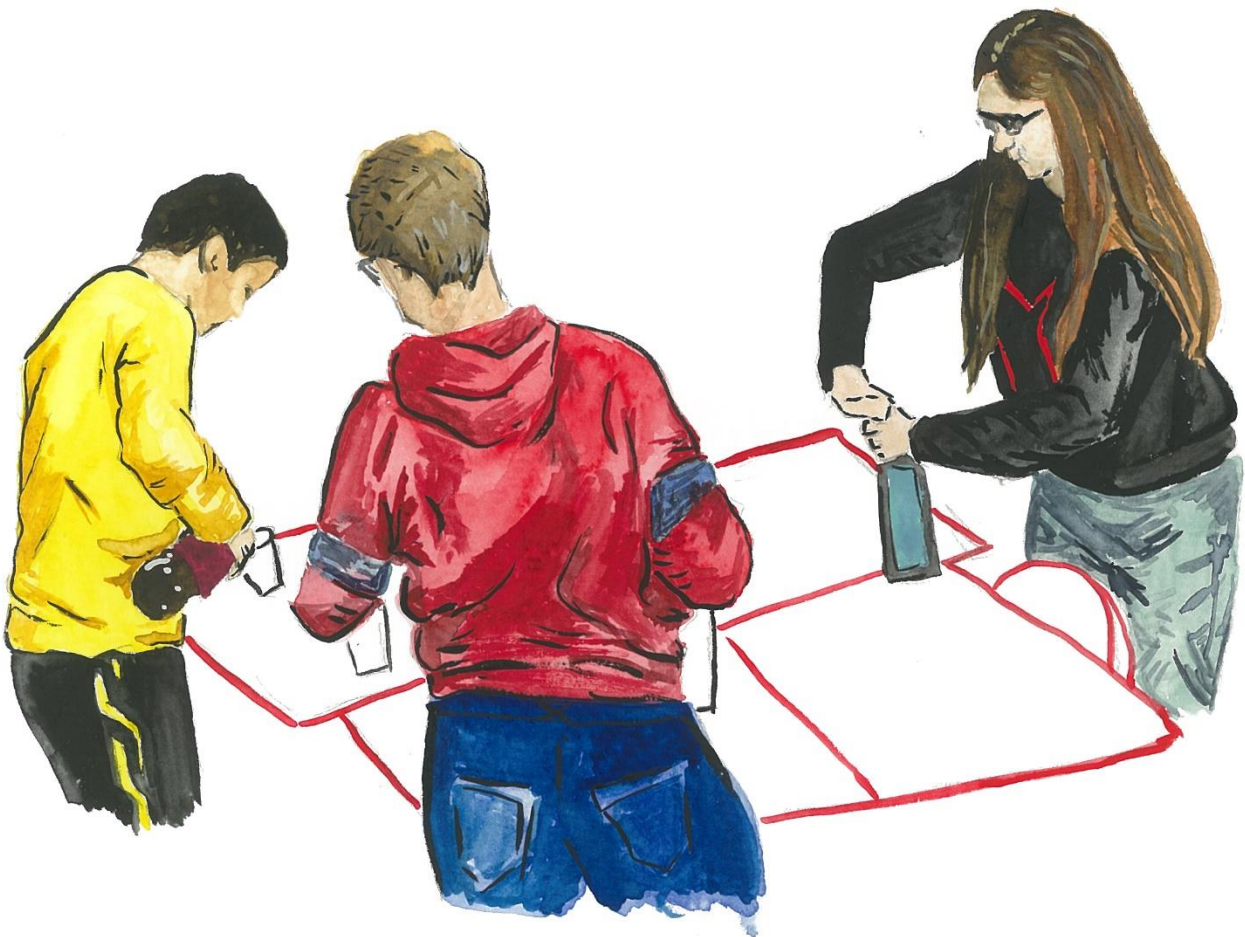
Zoals beschreven in de methodologie zijn de focus uren opgebouwd uit verschillende fasen. Tijdens de focus uren hebben wij gewerkt aan de verkenning van het project en de eerste stappen naar het ontwikkelen van een algemeen plan. De resultaten van deze bijeenkomsten zal ik beschrijven aan de hand van drie onderwerpen. De behoefte van de leerlingen, het advies van de leerlingen en de rol van de docent binnen het project.

De behoefte van de leerling

Leerlingen vinden het lastig om aan te geven waar hun behoefte ligt in bijvoorbeeld de begeleiding. Om deze reden heb ik vooral moeten observeren tijdens de focus uren en heb ik gesproken met een van de mentoren van de klassen.

Tijdens de focusuren viel het op dat de leerlingen soms moeite hadden met de nieuwe en onbekende situatie. Sommige leerlingen werden wat rebels en druk. Na een aantal bijeenkomsten begon het te wennen en merkte wij dat de leerlingen rustiger werden en zich veilig genoeg voelde om elkaar aan te spreken op ongewenst gedrag. Ik zal een paar voorbeelden beschrijven. Voor de eerste bijeenkomst zei een leerling met een glimlach op zijn gezicht 'Oehh, dit is spannend'. Nog voor de introductie verlieten Gerwin en ik het lokaal om te kijken wat de leerlingen in de klas zouden doen. Achteraf kwamen wij erachter, de leerlingen hadden snoepjes en drinken gepakt en waren in een stoeisfeer beland. Toen wij binnenkwamen viel het op dat niet iedereen bij zijn partner zat. Vervolgens hebben wij de introductie gegeven en hen het concept focusgroep uitgelegd. Wij vertelde hen dat zij in de afgelopen drie minuten de mogelijkheid hadden om elkaar beter te leren kennen en vragen te stellen. 'Ohh, moest dat?' Was de vraag van een leerling. Het tweede focus uur deden wij deze oefening opnieuw. Toen wij wegliepen kwam een van de leerlingen naar het raam en seinde of zij drinken mochten pakken. Vorige week werd alles nog gewoon gepakt. Een ander mooi voorbeeld is dat de leerlingen voor elkaar drinken gingen inschenken. Een leerling was nog wat ondeugend, hij wilde de camera afplakken. Dit vond de rest van de groep geen goed plan, zij voelden zich veilig genoeg om hem te corrigeren 'Niet doen, dat is zielig' was een opmerking van een van de leerlingen. Toen hij de camera toch verdraaide draaide een andere jongen de camera direct weer recht. Het mooie en opvallende aan dit voorbeeld is dat leerlingen die nieuw zijn en de bedoeling nog niet kennen heel onstuimig zijn waardoor de werksfeer lastiger wordt. Wanneer de leerlingen weten wat

de bedoeling is zijn zij rustiger, voelen zij zich veiliger en is de werksfeer werkbaarder. Hieruit maak ik op dat deze vmbo leerlingen de behoefte hebben aan duidelijkheid en structuur.

De leerlingen hebben behoefte aan verschillende soorten werkvormen om zo de geleerde technieken te verwerken en op te slaan. Zo hebben wij in de focus uren ervoor gezorgd dat de verkenningsfase verschillende opdrachten bevat. Zo maakten de leerlingen een subjectieve landkaart om de eigen positie in Angelslo in kaart te brengen, maar leerlingen konden ook elkaars positie en route zien. Vervolgens hebben de leerlingen het stellingenspel gespeeld waarin zij zich bewust werden van de plekken waar zij zijn geweest en vreemden die zij wel eens ontmoet hebben. Dit leverde goede gesprekken op waarbij leerlingen elkaar gingen bevragen. Daarnaast zijn de leerlingen de buurt in geweest om mensen te interviewen en om te zoeken wat er allemaal te vinden is.

Dit laatste motiveerde de leerlingen om ervarend te leren. Deze leermomenten zijn unieke leermomenten die niet tijdens de lessen in de klas te simuleren zijn. Een voorbeeld hiervan is een leerling die tijdens het interviewen in het winkelcentrum in verleiding kwam om naar de supermarkt te gaan en daarnaast ook afgeleid werd van het interview doordat hij vrienden tegenkwam. Hij wist niet goed hoe hij moest reageren, moest op zijn kennissen reageren of moest hij doorgaan met interviewen? De jongen koos een beetje van beide. Bij het interviewen van de buurtbewoners vroegen zij naar de ervaring van de bewoners in de buurt. De leerlingen hadden dus direct actuele zaken te pakken. De leerlingen die de wijk beeldend bestudeerden door dingen te zoeken en te fotograferen, stonden ook in direct contact met de omgeving. Door de analyse van de focusgroep is voor mij bevestigd dat dit project goed aansluit bij de 21^e-eeuwse vaardigheden. Leren door ervaringen op te doen en direct in de goede context te werken maakt het vak relevant. Leerlingen leren onder anderen creatief denken, communiceren, samenwerken, kritisch denken en werken aan hun sociale en culturele vaardigheden. In figuur 6 is met groene vlakjes aangebracht bij welke vaardigheden het project goed aansluit.

Figuur 6 Model 21e-eeuwse vaardigheden met toegevoegde groende vlakken (21e eeuwse vaardigheden en cultuuronderwijs, 2019) .

Als laatste is het belangrijk om leerlingen vertrouwen te geven in wat zij doen. "Geef hen complimenten, ook op de kleine dingen," aldus de mentor. Tijdens de focus uren heb ik gemerkt dat het belangrijk is voor de leerlingen om hun gesprekken te horen. Soms is een leerling terughoudend omdat hij niet goed weet of hij het goede zegt of het goed onder woorden kan brengen. Bijvoorbeeld bij het formuleren van opdrachtvormen voor de pilot van het project. Wanneer ik een onzekere suggestie hoorde vroeg ik door en dan zag ik leerling opbloeien omdat hun idee een goed idee was. Vervolgens vroeg ik de leerling het idee op te schrijven en bij de rest te plakken. Dit project heeft geen tot weinig voorbedachte antwoorden en er zijn meerdere mogelijkheden goed. Dit maakt het voor de leerlingen soms onduidelijk en vaag om op te reageren. Het is dus noodzakelijk dat leerlingen dat beetje extra hulp, vertrouwen en structuur krijgen om te kunnen groeien.

Leerling advies

Naast de observatie zijn de leerlingen ook om hun mening en advies gevraagd. Ik heb de leerlingen gevraagd wat de eerste indruk is van het project. Hier een aantal antwoorden:

reacties
Leuk!
Apart.
Leuk als wij ervan kunnen leren.
Goed als mensen hierdoor ook kunnen veranderen.
Als je lui bent heb je geen zin in dit project.

Aan de reacties is te zien dat de leerlingen goed door hebben dat dit project anders gaat dan zij normaal gewend zijn van het kunstonderwijs. Ook blijkt uit de vierde opmerking dat dit meisje goed door heeft dat wij mensen van buiten school gaan benaderen. De jongen die het apart vond had nog niet helemaal voor ogen wat het project inhoudt maar dat het anders was, was hem wel duidelijk. De laatste opmerking 'als je lui bent heb je geen zin in dit project' vond ik een hele goede opmerking. Deze leerling had in de gaten dat de docent niet de bron van informatie is en dat de leerling niet rustig vanaf zijn stoel informatie kan ontvangen. De leerling snapte dat zij zelf actie moest gaan ondernemen om informatie te krijgen over de buurt en om zelf iets te gaan maken. Ook heb ik de leerlingen gevraagd naar de voor en nadelen die zij voor zich zagen. Omdat het project voor hen nog niet concreet genoeg was hadden zij moeite met dit te bedenken. Toch zijn er een paar goede opmerkingen naar voren gekomen waar zeker naar geluisterd dient te worden. Zie onderstaande tabel.

Voordelen	Nadelen
Goed leren communiceren.	De vakken drama en handvaardigheid gaan door elkaar lopen. Dit kan voor verwarring zorgen.
Meer informatie krijgen over de buurt door de buurt in te gaan.	

Hoewel het volgens de 21^e-eeuwse vaardigheden, zoals eerder besproken, belangrijk is om vakoverstijgend te werken geven een aantal leerlingen duidelijk aan dit niet direct een goed plan te vinden. Zij zijn bang dat dit voor onduidelijkheid zal zorgen. Het is dus aan ons om ervoor te zorgen dat dit in goede banen geleidt zal worden. Zoals in de vorige paragraaf beschreven, is het belangrijk dat die aanpak duidelijkheid geeft en structuur brengt voor de leerlingen.

Vervolgens heb ik aan de leerlingen gevraagd wat voor buurtbewoners volgens hen interesse zullen hebben in het meewerken van ons project. 'Nou vaders niet' zei een leerling. 'Huh, waarom vaders niet?' vroeg een andere leerling. 'Moeders ook niet, maar opa's en oma's wel,'. Nu snapten de andere leerlingen het ook. Zij konden dit beamen, oudere mensen vinden het leuk om bezoek te krijgen was de conclusie.

Als laatste hebben wij samen onderzocht wat voor thema's er spelen in de buurt. De thema's hebben wij gevormd naar aanleiding van ons bezoek in het centrum van het voorgaande focus uur. Toen de thema's waren vastgesteld had elke leerling vijf stickers die hij mocht verdelen over de thema's. De leerlingen mochten zelf kiezen of ze elk stickertje bij een thema wilde plakken of het wilde verdelen over verschillende thema's. Vervolgens werden er voor de belangrijkste thema's concrete opdrachten bedacht. Door te werken met concrete ideeën werd het voor de leerlingen makkelijker gemaakt om samen te fantaseren. Met deze fantasiefase hebben wij de focus uren afgesloten. Bij de ontwikkelingen van de realiseringsfase zal ik incidenteel een groepje leerlingen vragen om weer aan te sluiten bij een korte focusgroep bijeenkomst. De uitslag van de fantasiefase te zien in de volgende tabel.

<i>Thema</i>	<i>Aantal stickers</i>	<i>Opdracht ideeën</i>
Hondenpoep op speelveldjes/afval	5	Geen
Leegstand	3	Arcadehal (gamehal)
Sport	21	Crossbaan, pumptrackbaan, trofee maken, ballen maken voor spellen, wandel route.
Natuur	5	Park ontwerpen, eten knutselen.
Verschillende culturen	4	Graffiti, vloggen, festival, mensen wegtrekken van de telefoon, kinderen komen met ouders dus restaurant voor ouders.

De ideeën waren vrij uiteenlopend. Wat opvallend is, is dat het thema sport de meeste stickers had. Dit komt vooral omdat dit de eigen interesse is van de leerlingen. Verder noemde een van de leerlingen de hondenpoep in de speelveldjes. Dit wist hij te vertellen omdat hij in Angelslo woont. Tijdens het derde focus uur hebben een aantal leerlingen ook veel afval gesignaleerd, vandaar dat dit thema samen is gegaan. Daarnaast is er sinds de crisis veel leegstand in Emmen, zo ook af en toe in Angelslo. De leerlingen wisten dat het oude pand van de Action leeg staat, zij zagen het wel zitten om dit als expositielocatie te gebruiken of als game hal. De game hal werd door de meeste afgekeurd. Daarnaast hebben de leerlingen goed opgemerkt dat Angelslo een groene buurt is. Het leek hun daarom leuk om een park te ontwerpen om dit imago van Angelslo te versterken. Bijvoorbeeld een graffiti park. Ook hebben de leerlingen nagedacht over hoe wij mensen met verschillende culturele achtergronden samen kunnen brengen. Leerlingen kwamen met het idee van een festival omdat eten, muziek en samen dingen maken verbindt. Hier kwam ook een hele andere doelgroep om de hoek kijken dan de ouderen. Ineens hadden de leerlingen het idee om met de basisschool samen te werken en zo ook ouders te trekken. Dit vond ik erg goed doordacht van hen. Naast al deze ideeën hebben de leerlingen ook enkele ideeën opgedaan voor hun geliefde thema sport. Omdat het niet mogelijk is om met zijn allen te gaan sporten binnen een kunstproject hadden de leerlingen het idee om mensen door kunst in beweging te brengen, bijvoorbeeld door een wandeltocht te organiseren door de buurt en op deze wandeltocht zouden de buurtbewoners kunst tegenkomen die zij eventueel samen met de leerlingen hebben gemaakt. Maar de kunst kan ook geïnspireerd zijn door de buurt en de verhalen van bewoners.

De ideeën gingen van hot naar her, maar de belangrijkste ondervindingen zijn de volgende:

- Het is belangrijk om de samenwerking tussen de vakken drama en handvaardigheid duidelijk en gestructureerd te organiseren om zo verwarring te voorkomen.
- Ouderen zouden een goede doelgroep zijn, maar wanneer wij verschillende culturen samen willen brengen is het misschien ook een goed idee om met de basisschool in Angelslo samen te werken.
- De belangrijkste thema's zijn volgens de leerlingen sport en de verschillende culturen.
- De meeste animo voor de opdrachten ging vooral uit naar het ontwerpen van een park, mensen in beweging zetten door een wandeling of het maken van een klein festival.

De rol van de docent

Tijdens de focus uren heb ik gepuzzeld met de rol die de docent heeft in dit geheel. Wanneer moet de docent doceren en wanneer moet de docent coachen? De bedoeling van het project dat wij ontwikkelen is onder anderen dat leerlingen zelf veel inbreng hebben in het verloop van het project. De leerling moet eigenaarschap creëren in zijn leerproces, de docent moet hem helpen om hier

inzicht in te krijgen en om zijn interesses te ontdekken. Tijdens de focus uren heb ik ervaren dat het best moeilijk is om hier een goede balans in te vinden. Aan de ene kant wil je de leerlingen hun keuzemogelijkheden niet ontnemen, maar aan de andere kant is het lastig om de leerlingen helemaal vrij te laten omdat het dan voor hen onduidelijk is wat er van hen verwacht wordt. Ik zocht heel erg naar de gelijkwaardigheid, de emancipatie, tussen de leerlingen en mij. Ik had het idee dat die verkleind werd wanneer ik een erg duidelijke structuur hierin aanbood. Tijdens een gesprek dat ik met Ulrich Hardt van het community theater Expedition-Metropolis in Berlijn had, werd mij duidelijk dat het belangrijk is om die structuur juist wel aan te brengen in de focusgroep. Hij gaf aan dat je de deelnemers moet helpen hun pad te vinden en ervoor moet zorgen dat de dingen die zij meemaken, bijvoorbeeld tijdens een workshop, overlapping vinden in hun dagelijks leven. Op deze manier blijft het project bij de deelnemers spelen en naar mijns inziens blijft een deelnemer zo ook actief na de workshop. Dit heeft mij genoeg vertrouwen gegeven om een duidelijke structuur in de focusgroep aan te brengen. Ik heb geconcludeerd dat een docent in de introductie duidelijk moet zijn en dus docerend moet optreden. Wanneer het project op gang is en de leerlingen hun weg binnen het project vinden kan de docent als coach optreden. Bij de evaluatie van het project moet de docent een open instelling hebben maar wel docerend optreden om het project goed af te sluiten en de leerdoelen te bespreken.

6.2 Participatieve observatie.

Tijdens deze participatieve observatie heb ik geleerd hoe een samenwerking als deze tot stand komt en hoe je je op locatie positief manifesteert. Bij de analyse vraag ik mij af hoe de dialoog met de buurt kan worden vormgegeven.

De participatieve observatie bij de Peergroup begon met een gezamenlijk overleg bij het Jonge Harten festival. Ik ben vooral aanwezig geweest bij de voorbereidingen van het randprogramma educatie in samenwerking met het Jonge Harten festival. Hierdoor kreeg ik een mooi inkijkje in hoe de samenwerking tussen deze twee partijen tot stand komt. Je merkt dat er naar een deadline toe wordt gewerkt, namelijk de voorstelling. Dit maakt de samenwerking voor een korte periode erg intensief. Tijdens de bijeenkomsten werd er vanuit het randprogramma educatie in het bijzonder gesproken over de voorbereidende les in de klas, over de zorg tijdens de voorstelling en de zorg na de voorstelling. Ik denk vaak aan mijn leerlingen, dan is het vrij normaal dat je hen voorbereid naar een voorstelling stuurt. Dit kan door een workshop van een gastdocent of door een les van de docent zelf. De zorg tijdens de voorstelling of bezoek aan het museum wordt verzorgd door de culturele instelling, maar bij een buurtcultuurproject werkt dit anders. In dit geval zijn wij als de Peergroup te gast bij een woon zorgcentrum, deze plek heeft ook de voorbereiding en de nazorg nodig. Zo is de Peergroup eigenlijk verantwoordelijk voor deze zorg van het woon zorgcentrum en de zorg voor het onderwijs aangezien zij deze twee partijen bij elkaar brengen. De regisseurs van de Peergroup hebben daarom twee maanden constant in de woon en zorgcentra gewerkt om de doelgroep te leren kennen, zelf bekend te worden binnen de organisatie en mensen te trekken om mee te doen tijdens de voorstelling. Tijdens de voorstelling figureerde de regieassistent als zorgmedewerker. Omdat de voorstelling in het restaurant speelde bestond de mogelijkheid dat er mensen kwamen die niet aan de voorstelling meededen maar wel een kopje koffie wilden drinken. De regieassistent kon door haar rol als figurant deze mensen ontvangen en vertellen wat er op dat moment gebeurde in het restaurant. De nazorg in het woonzorgcentrum werd gedaan door middel van een tijdelijke foto expositie in het restaurant. De nazorg voor de leerlingen is een afsluitende video om tijdens de les de voorstelling te kunnen nabespreken. Dit is een goede bewustwording geweest voor mij. Het betekent dat wanneer ons project van de grond komt, wij goede zorg moeten dragen voor de leerlingen maar ook voor de eventuele buurtbewoners voor het project, tijdens het project en na het project. Naast deze conclusie is het voor ons buurtcultuurproject ook van groot belang dat wij de buurt en zijn

bewoners goed leren kennen. Als eerste stap hiernaartoe heb ik een medewerker van Sedna en de beheerder van het buurthuis gesproken. Hier ga ik in de volgende paragraaf verder op in.

Naast de voorstelling zelf was het voor de Peergroup zaak om locaties te regelen. De locaties in Groningen en Haren waren al geregeld. Maar na de aftrap in deze locaties ging de voorstelling op tour door Groningen en Drenthe, zo ook in Emmen. Hier moesten nog wel wat locaties geregeld worden. Ik observeerde dat voor het regelen van een locatie het belangrijk is om het contact en dialoog direct aan te doen, assertief en zonder schroom. Onaangekondigd kwamen wij langs bij een locatie in Klazienaveen. Ik verbaasde mij hierover omdat het wat brutaal leek om zo naar binnen te stappen. Maar de activiteitenbegeleider was erg enthousiast en na overleg met haar teamleider kwam er een akkoord voor de voorstelling. Daarnaast kwam ik erachter dat bij het scouten van de locatie een flexibiliteit hoort. Het kan zomaar zijn dat je een uur voor niks hebt gereden omdat dat de organisatie helemaal niet zit te wachten op een dergelijke activiteit. Maar ik denk juist dat deze extra moeite vertrouwen schept.

6.3 Semigestructureerd interview.

Bij de analyse van dit interview vraag ik mij af welke rol de buurt binnen het project kan hebben. Voor ik naar het buurthuis ging had ik een vragenprotocol geschreven om enkele specifieke dingen te weten te komen. Dit waren vragen in het verlengde van de focusgroep. Zo was ik benieuwd naar de actuele thema's in de buurt, de mensen die er wonen en de mensen die misschien behoefte hebben om mee te doen aan een project als dit. Ik ging onaangekondigd langs bij het buurthuis en op dat moment was de beheerder even afwezig. Ik nam plaats aan een lange tafel waar een paar oudere dames zaten te kletsen. Ik zat vijf minuten aan tafel toen er een oudere man binnen kwam lopen. Hij was verdrietig. Toen de oudere dames aangaven dat hij er best over mocht praten, vertelde hij dat het niet goed gaat met zijn gezondheid en dat hij alleen is. Hij wilde er graag even over vertellen. Dit vond ik een goed voorbeeld waar een buurthuis voor dient. En wellicht toont dit aan dat de leerlingen in de goede hoek zaten toen zij vaststelden dat ouderen wel behoefte hebben aan bezoek.

Na ongeveer een kwartier kwam de beheerder terug. Hij gaf aan wel te weten wat er in het buurthuis speelt, maar dat hij niet precies weet wat er in de buurt speelt. De beheerder verzocht mij om mee te lopen naar het kantoor van Sedna. Hier sprak ik een van de medewerkers en de beheerder van het dorps huis in een interview. Hieronder beschrijf ik de belangrijkste uitkomsten van dit interview.

Een welzijnsorganisatie als Sedna zorgt ervoor dat zij zichtbaar zijn in de buurt maar dat mensen met allerlei soorten vragen ook bij hen op kantoor terecht kunnen. Zij geven aan dat Angelslo het aandachtspunt is van de gemeente Emmen. Er gebeurt momenteel al veel om de buurt weer positief in beeld te krijgen. Zo wordt bijvoorbeeld het sportveldje opgeknapt en werkt De Kunstbeweging momenteel ook mee aan een project om het woongenot in de buurt te verbeteren. De geïnterviewde jongerenwerker van Sedna, vanaf nu aangegeven met M., vertelt dat er veel buurtprojecten langs elkaar liepen. Om die reden worden nu verschillende projecten gecombineerd. Deze informatie gaf aan dat het belangrijk is om het doel van dit onderzoek helder te hebben. Is binnen dit onderzoek het uitgangspunt de buurt of de leerlingen? Omdat het een educatief project is zijn de leerlingen het belangrijkste maar de buurt moet er wel baat bij hebben om het project betekenisvol te maken voor beide partijen.

M. geeft wel aan dat er inderdaad veel verbeterd moet worden in de buurt maar dat het imago van de buurt vooral gecreëerd wordt door mensen van buitenaf. 'Ik heb toch het gevoel dat mensen van buiten daar meer irritaties over hebben' aldus M. De jongeren in de buurt zijn best tevreden over de buurt. Ze missen wel iets zoals een plek om samen te kunnen komen. 'Maar overal mist wel wat' benoemt M. Ik vroeg wat er voor specifieke thema's spelen. Wel geven de geïnterviewden aan dat

iedereen er zo snel mogelijk weg wil. De mensen die er hun hele leven al wonen blijven er wel. Mensen die erg weinig geld hebben blijven vaak ook in Angelslo omdat hier goedkope huizen zijn, maar het is geen plek om een huis te kopen. De meeste mensen huren een huis. In Angelslo heerst armoede, er zijn veel werklozen en het valt M. op dat vooral veel vrouwen niet werken. Naast armoede spelen er nog meer thema's in de buurt.

De volgende thema's zien zij veel terug in de buurt.

- Armoede
- Cultuur verschillen, met name onder volwassenen.
- Taalachterstand. Zowel bij Nederlandse als niet Nederlandse gezinnen.
- Eenzaamheid. In het bijzonder onder ouderen.
- Vergrijzing.

Sedna onderneemt zelf ook verschillende activiteiten om mensen met elkaar in verbinding te brengen omdat bepaalde groepen mensen elkaar ook goed kunnen helpen. Bijvoorbeeld wanneer het op taal of eenzaamheid aankomt. Maar voor veel bewoners is de drempel te hoog waardoor de opkomst laag is. De reden hiervan is voor Sedna ook niet duidelijk, zij geven aan hier al meerdere jaren mee bezig te zijn. Mensen komen het huis niet uit. Beide geïnterviewden gaven aan dat het voor ons een lastige opdracht kan zijn om de buurtbewoners te betrekken bij het project. Zij konden hier geen goed advies voor geven omdat het voor hen ook een probleem is. Wel is het belangrijk om het project voor de buurtbewoners makkelijk toegankelijk te houden. Dit vertaal ik naar de buurtbewoners als inspiratiebron waarbij de leerlingen de buurtbewoners kunnen opzoeken en interviewen. De buurtbewoners hoeven op deze manier niet heel actief deel te nemen maar kunnen hun eigen ervaringen over de buurt doorgeven aan de leerlingen waarna de leerlingen het in groepjes kunnen verwerken tot een artistiek product.

6.4 Analyse bronnenonderzoek naar de samenwerking met een culturele instelling.

In deze paragraaf beschrijf ik de belangrijkste ondervindingen op het gebied van de samenwerking met culturele instellingen. Hiervoor gebruik ik het bronnenonderzoek uit het vierde hoofdstuk, de belangrijkste inzichten die ik heb gekregen uit gesprekken tijdens de werkgroep bijeenkomsten en mijn eigen ervaring binnen deze samenwerking.

In hoofdstuk vier staat beschreven waarom de samenwerking tussen een culturele instelling en onderwijsinstelling belangrijk is. Ook staat hier beschreven wat de behoefte is van het Carmelcollege. Maar hoe is zo iets te realiseren? Het Carmelcollege geeft aan dat het belangrijk is dat er geluisterd wordt naar wat de school en de leerlingen willen met het project. Het project ligt in grote lijnen vast, maar het kan zijn dat er verschillende workshops of bezoeken georganiseerd moeten worden. Van de culturele instelling wordt dus een flexibele houding verwacht. Het is belangrijk om voor en tijdens het project met elkaar in dialoog te blijven om zo elkaars behoefte goed op elkaar af te stemmen. Zo merkte ik in de ontwikkeling van het project dat ik te snel ging. Bibian Welbergen, adviseur cultuureducatie VO, van De Kunstbeweging gaf aan dat ik haar goed op de hoogte moest houden omdat wij anders langs elkaar heen werken en er op verschillende plekken verkeerde informatie kan ontstaan. Om dit te organiseren hebben wij enkele werkgroep bijeenkomsten georganiseerd met de projectontwikkelaars. Dit zijn Gerwin Groote, Bibian Welbergen en ik. In de bijeenkomsten werden de actuele zaken doorlopen zoals concrete ideeën en hulpvragen. Het prettige aan een samenwerking als deze, is de hulp die je krijgt van een culturele instelling. De Kunstbeweging heeft veel ervaring in het ontwikkelen van projecten, deze ervaring is ontzettend behulpzaam wanneer de school of de organiserende docenten deze ervaring nog niet hebben. Zo wees Bibian Welbergen ons erop dat het verstandig is om direct met de afdeling administratie kort te sluiten hoe het project

gefinancierd gaat worden en wie de begroting bijhoudt. Ook wijst ze erop wanneer het belangrijk is voor de school om de pers uit te nodigen om zo zichtbaarheid van de school te creëren.

Het is dus belangrijk dat De Kunstbeweging en de Carmelcollege goed naar elkaar luisteren om zo elkaars behoeften in de gaten te houden. Zo onderhoudt De Kunstbeweging contact met de andere culturele instellingen en zoeken zij naar contacten in de omgeving om bezoeken aan culturele instellingen, voorstellingen en workshops te organiseren. Dit met het oog op ouderen, eenzaamheid en locaties zoals de leerlingen hebben bedacht. Daarnaast is de flexibele houding van De Kunstbeweging noodzakelijk bij deze manier van projectmatig werken. Als laatste is het belangrijk om de dialoog op gang te houden. Het is verstandig om hier een werkgroep voor op te stellen met de betrokken partijen.

6.5 Ontwerpcriteria.

In deze paragraaf is een concrete lijst samengesteld met criteria waar wij rekening mee moeten houden wanneer wij kunstonderwijs willen ontwerpen samen met leerlingen, in dialoog met de buurt en in samenwerking met een culturele instelling. Per onderdeel worden deze criteria aangegeven.

6.5.1 Wat is belangrijk bij het ontwerpen van kunstonderwijs in samenwerking met leerlingen?

Behoefte van de vmbo leerling:

- Duidelijkheid en structuur. Deze behoefte is nog sterker op momenten die nog onbekend voor hen zijn of wanneer zij niet weten wat er van hen wordt verwacht.
- Bied de leerlingen verschillende werkvormen waarin zij de technieken leren die zij voor het project nodig hebben. Bijvoorbeeld het kijken naar interviewtechnieken, zelf interviewen en deze artistiek verwerken.
- Ervarend leren. Leren in de praktijk betekent juist ook leren buiten het schoollokaal. Praktische opdrachten buiten het schoollokaal waarbij ervaringen worden opgedaan zorgen ervoor dat de opdracht relevant is.
- De leerlingen hebben vertrouwen nodig dat zij het kunnen. Het is daarom belangrijk dat zij goed voorbereid zijn op dat wat zij gaan doen. Wanneer de leerlingen een voorstelling bezoeken moeten zij een heldere uitleg krijgen over de praktische en inhoudelijke zaken van dit bezoek.
- Zorg dat de participerende rol van de leerlingen merkbaar verwerkt wordt in de uitwerking gedurende het project. Op deze manier merkt de leerling de invloed en het belang van zijn of haar inbreng.

Advies van de leerlingen:

- Het is belangrijk om de samenwerking tussen de vakken drama en handvaardigheid duidelijk en gestructureerd te organiseren om zo verwarring te voorkomen.
- Ouderen zouden een goede doelgroep zijn, maar wanneer wij verschillende culturen samen willen brengen is het misschien ook een goed idee om met de basisschool in Angelslo samen te werken.
- De belangrijkste thema's zijn volgens de leerlingen sport en de verschillende culturen binnen Angelslo.
- De meeste animo voor de opdrachten ging vooral uit naar het ontwerpen van een park, mensen in beweging zetten door een wandeling of het maken van een klein festival.

De rol van de docent

- De docent moet een goede balans vinden in zijn coachende en docerende rol. Het advies is om bij de introductie van het project docerend op te treden. Wanneer het project loopt en leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt kan de docent coachend optreden en bij de afronding en reflectie van het project treedt de docent weer docerend op.

6.5.2 Hoe kan de dialoog met de buurt worden vormgegeven?

- Er moet een goed vooronderzoek gedaan worden door de projectontwikkelaars zodat zij de buurt goed kennen.
- De projectontwikkelaars zijn verantwoordelijk voor de voorzorg, de zorg tijdens het project en de nazorg van het project. Zowel op het Carmelcollege als in de buurt.
- Beide partijen moeten baat hebben bij het project om het betekenisvol te maken.
- Voor een buurt als Angelslo is het belangrijk dat het project makkelijk toegankelijk is.
- De projectontwikkelaars moeten een assertieve en flexibele houding hebben en betrouwbaar zijn.

6.5.3 Welke criteria zijn belangrijk bij een samenwerking tussen school en culturele instelling?

- Zorg dat elkaars visie op het project duidelijk verwoord is en vastgelegd.
- Beide partijen moeten een flexibele houding hebben tijdens het project.
- Richt een werkgroep op met de projectontwikkelaars en kom regelmatig samen.
- De culturele instelling moet naast de juiste artistieke kwaliteiten ook kennis hebben van de buurt Angelslo.

7 Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zal ik antwoord geven op de hoofdvraag van dit onderzoek. Ik breng het onderzoek in een breder perspectief zodat deze aanbevelingen ook bruikbaar zijn voor andere onderwijsinstellingen die een project als dit willen uitvoeren.

Hoe ontwerp je samen met leerlingen kunstonderwijs voor de onderbouw vmbo in samenwerking met culturele instellingen en gericht op de dialoog met de buurt?

Om een buurtcultuurproject op te zetten binnen een onderwijscurriculum is het goed om eerst een visie te vormen. Wij willen het kunstonderwijs levensecht maken zodat het vak relevanter wordt voor de leerling en de leerling ervarend kan leren. Vooral voor het vmbo onderwijs is deze ervaring belangrijk, de leerlingen zijn doeners. Zoals de uitgangspunten van de 21^e-eeuwse vaardigheden en het nieuwe curriculum aangeeft is het goed om het project een actueel thema te geven om de levensechtheid te creëren. Wanneer de visie duidelijk is, is het belangrijk om een culturele partner te zoeken die mee wil werken aan het project. Voor een educatief project kan het verstandig zijn om een bemiddelende culturele instelling te kiezen. Zij hebben een groot cultureel netwerk en meer mogelijkheden om verschillende kunstdisciplines te beoefenen en te ervaren. Het is handig om met de projectontwikkelaars een werkgroep te vormen om zo de dialoog op gang te houden. Daarnaast is de inbreng van de leerling belangrijk. Vorm een focusgroep met 6 tot 10 leerlingen uit de verschillende deelnemende klassen. Zorg ervoor dat deze leerlingen een goede afspiegeling zijn van de rest van de groep. Binnen deze focusgroep switcht de docent enkele keren van docerend naar coachend. Leerlingen hebben niet het overzicht om zelf het hele proces te overzien. Leg elke nieuwe stap goed uit en wanneer de leerling zijn weg vindt kan de docent coachend optreden. Zorg in de opdrachten voor een heldere structuur en duidelijkheid. Werk bijvoorbeeld met open opdrachten zodat de leerling nog wel genoeg ruimte heeft voor eigen inbreng. Breng met de leerlingen, maar ook met de projectgroep, de buurt goed in kaart. Ga opzoek naar organisaties in de buurt die weten wat er speelt en waar de behoefte ligt van de buurt. Het project moet namelijk ook interessant zijn voor deelnemers uit de buurt. Begin met een laagdrempelige instap voor de buurt zodat het makkelijk is om aan te sluiten. Naast de dialoog met de bewoners kunnen de leerlingen ook beeldend onderzoek doen in de omgeving. Door middel van verschillende opdrachten kunnen de leerlingen hun eigen positie in de buurt leren kennen en de actuele thema's in de buurt verkennen. Omdat het hier gaat om een kunstproject en om kunstlessen vmbo is het belangrijk om tijdens het ontwikkelen van het project de artistieke kwaliteit in het oog te houden. Dit om te voorkomen dat het slechts een zorgproject wordt. Leerlingen zullen nog niet in staat zijn deze kwaliteitscontrole zelf te bewaren. Als laatste is het erg belangrijk om de voorzorg, de zorg tijdens het project en de ontwikkeling en de nazorg goed op orde te hebben. Dit geldt voor de leerlingen maar ook voor de deelnemers uit de buurt. Het is belangrijk voor de deelnemers dat alle opgedane ervaringen op een positieve en vertrouwde manier verwerkt kunnen worden.

Uit de conclusie heb ik de volgende aanbevelingen gefilterd.

Aanbevelingen

- Vorm een duidelijke visie op het project dat je wilt ontwikkelen.
- Zoek de juiste culturele instelling hierbij. Een bemiddelende culturele instelling biedt een groot cultureel netwerk die bruikbaar is voor het buurtcultuurproject.
- Richt een werkgroep op met de projectontwikkelaars.
- Vorm een focusgroep met een select groepje leerlingen.
- Biedt de leerlingen duidelijkheid en structuur.
- Zorg ervoor dat het advies van de leerlingen merkbaar verwerkt wordt in het project.
- Maak als docent een goede afweging tussen wanneer je coachend en wanneer je docerend werkt.
- Als projectontwikkelaar zorg je ervoor dat, voor zowel de buurt als de leerlingen, een goed traject wordt doorlopen met voorzorg, zorg tijdens het project en nazorg.
- Zowel de leerlingen als de buurt moeten baat hebben bij het project.

8 Discussie en beschouwing

Terugblikkend op dit onderzoek zie ik dat het onderzoek erg veel heeft toegevoegd aan mijn expertise binnen mijn werk. Ik ben assertiever geworden en kritischer. Dit komt waarschijnlijk door mijn rol als onderzoeker, die ik aan heb moeten nemen tijdens de opleiding en dit onderzoek. Ik ben veel meer op de hoogte van de ontwikkelingen binnen het kunstonderwijs en dit geeft mij een steviger fundament om mijn werk uit te voeren. Voor ik aan dit onderzoek begon, of eigenlijk voor ik aan de master begon, voelde ik mij voornamelijk docent. Nu voel ik mij zowel docent als onderzoeker en praat ik graag mee over de ontwikkelingen in het werkveld. Maar naast dat het onderzoek mij veel heeft gebracht, was het ook voor de leerlingen die aan de focusgroep deel hebben genomen van grote waarde. Zij mochten hun stem laten horen in de ontwikkeling naar het project. Dit gaf hen een unieke kans om op een andere manier naar onderwijs te kijken. Ze voelden zich betrokken en verantwoordelijk, dit merkte ik door het enthousiasme en de reacties die ik kreeg. Zo wilden zij eigenlijk graag met ons in de krant toen de subsidie toegekend was en wilden zij graag mee het centrum in om een les buiten de deur uit te proberen. De leerlingen kwamen ook wanneer de reguliere les uitviel en de rest van hun klas al vrij was. Mijn grote dank voor deze leerlingen.

Naast de successen kent het doorlopend onderzoeksproces ook zijn beperkingen. Zo bleken de focusgroep bijeenkomsten erg kort in tijd en konden niet altijd alle onderwerpen aan bod komen. De hoofdzaken hebben wij wel meegepakt maar soms moest de evaluatie plaatsvinden in de volgende focusgroep. Dit had te maken met tijdgebrek maar ook met omstandigheden in de school waardoor er soms onduidelijkheid of zelfs chaos optrad. Zo is bijvoorbeeld het rooster niet voor alle lokalen in onze school hetzelfde. Dit wekt soms verwarring bij de leerlingen. Bij de eerste bijeenkomst waren een aantal leerlingen hierdoor een kwartier te laat. Daarnaast hebben wij een keer meegemaakt dat het lokaal dat ik gereserveerd had bezet bleek. Hierdoor moesten wij plaatsnemen in een klein kantoor. Hierdoor kon ik de leerlingen niet goed instrueren over de opdracht in de buurt, het interview en de artistieke opdracht. Daarnaast is ook mijn collega ziek geworden waardoor hij een aantal weken afwezig is geweest. Een paar keer heb ik het focus uur verzet, maar op een gegeven moment heb ik het door moeten laten gaan zonder hem. Toen ik met de leerlingen naar het centrum van Angelslo ging moest ik wel een andere collega meenemen. Hierdoor ervoer ik hoe moeilijk het is en hoe anders het loopt wanneer de docent onbekend is met de leerlingen en het project. De docent was streng voor de leerlingen waardoor een paar leerlingen weerstand boden tegen de docent. Dit zijn een aantal voorbeelden van overmacht waar wij mee te maken hebben gehad. Maar dit laat ook zien hoe belangrijk rust en aandacht voor het goed functionerende focusgroep is.

Tijdens het ontwikkelen van doel en inhoud van de focusgroepbijeenkomsten liep ik soms tegen mijzelf aan. Hiermee bedoel ik dat ik ervaaarde dat ik zelf nog heel veel aan het leren was. Hierdoor kreeg ik het gevoel dat ik niet optimaal presteerde en dat de kwaliteit van de focusgroep naar beneden kon gaan. In deze periode heb ik mijn positie als docent en onderzoeker binnen de focusgroepen onderzocht. Door de studiereis naar Berlijn en de gesprekken die ik daar heb gevoerd en met collega studenten en begeleiders kreeg ik het vertrouwen terug. Ik realiseerde me dat dit de eerste keer was dat ik een project op deze onderzoekmatige manier uitvoerde. Het is onmogelijk om dit aan te pakken als iemand die hier al jaren ervaring in heeft. De belangrijke ondervindingen die ik heb opgedaan neem ik mee naar een volgende keer dat ik met een focusgroep zal werken. Ik weet nu beter wat ik kan verwachten en hoe ik een goede structuur kan aanbrengen in een focusgroep.

Naast de beperkingen die dit onderzoek met zich meebrengt, denk ik dat het een waardevolle aanzet is geweest voor het daadwerkelijke project waarvan we de pilot in april/mei gaan draaien. Binnen de

masteropleiding zal buurtcultuurproject tijdens de masterwerkplaats over de doorwerking van het masteronderzoek vorm krijgen. We gaan verder met een kleinere focusgroep die incidenteel plaats vindt. De bijeenkomsten hangen af van de vraag die op dat moment speelt. Ook zal ik in Angelslo op zoek gaan naar buurtbewoners die mee willen werken aan het project of willen figureren als bron van inspiratie. In dit onderzoek is de bewoner zelf nog niet optimaal aan het woord gekomen omdat ik moeite had met de invulling van de focus uren en ik merkte dat de leerlingen hier nog niet aan toe waren. Zij waren nog druk met het onderzoeken van hun eigen positie in de buurt en de kennismaking met het concept focusgroep. Ik verwacht dat, wanneer ik de structuur van de focusgroep beter in de vingers heb, ik ook meer ruimte voel om mensen van buitenaf te benaderen. Door dit onderzoek heb ik veel geleerd. Ik vond het altijd spannend om aan een onderzoek te beginnen omdat ik niet weet hoe het werkt en niet weet of het zal lukken. Ik heb nu ervaren dat het een kwestie is van ervaren en daardoor leren. Als het een keer fout gaat moet dat kunnen en gewoon weer opgelost worden, dat is de kern van leren.

Ik denk dat dit onderzoek een goede inspiratiebron is voor andere scholen die een buurtcultuurproject willen opzetten, maar ik denk dat dit onderzoek van nog grotere waarde zal zijn na de eerste pilotversie in april/mei. Hierna heb ik de mogelijkheid om te reflecteren op aanbevelingen die ik heb gedaan in de conclusie van dit onderzoek en de ontwerpcriteria die uit de dataverzameling zijn gekomen. Graag wil ik mijn kennis in de volgende masterwerkplaats over de doorwerking van het masteronderzoek uitbreiden door eventueel nog een keer terug te gaan naar Berlijn en het bezoeken van het community art festival in Rotterdam dit jaar.

Bronnenlijst

- 21e eeuwse vaardigheden en cultuuronderwijs*. (2019, mei 23). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Ikca: <https://www.ikca.nl/artikel/skills21kunst-voortgezet-onderwijs/>,
- Algemene informatie*. (2019, december 13). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Slo: <https://slo.nl/handreikingen/vmbo/handreiking-se-kunstckv-vmbo/algemene-informatie/>
- B. Schrijen, K. v. (2018). *De kunst van contact*. Amsterdam: Boekmanstichting.
- Cultuurtraject*. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Kunstencultuur: <https://www.kunstencultuur.nl/onderwijs/voortgezet-onderwijs/cultuurtraject>).
- de Vreede, M. (2019). Eerste lustrum voor vmbo-regeling. *Kunstzone*, 36-39.
- Dr. D.G. Hamstra, D. J. (2006). *De vmbo-leerling. Onderwijspedagogische- en ontwikkelingspsychologische theorieën*. Amersfoort: CPS, onderwijsontwikkeling en advies. Opgeroepen op maart 15, 2020
- Emmen – Emmermeer, Emmerhout, Angelslo*. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van <https://erfgoedenruimte.nl/Emmen%E2%80%93Emmermeer-Emmerhout-Angelslo>: <https://erfgoedenruimte.nl/Emmen%E2%80%93Emmermeer-Emmerhout-Angelslo>
- Gezelschap*. (z.d.). Opgeroepen op maart 27, 2020, van Peergroup: <https://www.peergroup.nl/gezelschap/>
- Gielen, P. (2011) 'Mapping community art'. In: *Community art: the politics of trespassing*, 15-33.
- Historisch overzicht van het onderwijs in kunst en cultuur*. (2019, december 17). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Slo: <https://slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/kunst-cultuur/historisch-overzicht/>
- Jongerenproject guerilla poezie*. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van De Kunstbeweging: <https://dekunstbeweging.nl/wijken-en-dorpen/projecten/jongerenproject-guerilla-poezie>
- Jurrius, K. (2012). *Uit de spagaat! Naar een kwaliteitsraamwerk voor Participatief Jongeren Onderzoek*. Amsterdam, Noord Holland, Nederland: Ipskamp Drukkers B.V. Amsterdam.
- Kommers, M.-J. (2019). Samen bouwen aan de Flevolandse cultuur. (J. Boesen, Red.) *Kunstzone*(1), 41.
- Kunst & cultuur*. (2019, oktober 10). Opgeroepen op maart 15, 2020, van curriculum.nu: <https://www.curriculum.nu/voorstellen/kunst-cultuur/>
- Leerlijn Kunst: beeldende vorming (PO-vmbo)*. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Leerplaninbeeld.slo: http://leerplaninbeeld.slo.nl/vmbo_onderbouw/kunst-en-cultuur/beeldend/kunst-beeldende-vorming-po-vmbo/
- Master Kunsteducatie Noord (z.d.) *Focusgroep*. Groningen: Master Kunsteducatie Noord.
- Mortelmans, D. (2018). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Den Haag: Acco Nederland.
- OESO (2003). 'Leren voor het leven'. *Welke aanpak hanteren leerlingen om te leren? Resultaten van PISA 2000. Samenvattend overzicht van de bevindingen*.

Over CmK. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Cultuureducatie met kwaliteit.nl:
<https://www.cultuureducatie met kwaliteit.nl/>

Over ons. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Sedna Emmen: <https://www.sednaemmen.nl/>

Ponte, P. (2002). *Onderwijs van eigen makelij*. Soest: H. Nelissen.

Verbrugge, F. (2013). *School, culturele instelling en cultuureducatie*. Master onderzoek, Hogeschool voor de kunsten Amsterdam, Master Kunsteducatie, Amsterdam.

Versterking cultuureducatie vmbo. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Cultuurparticipatie:
<https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/8/versterking-cultuureducatie-vmbo>)

Voortgezet onderwijs. (z.d.). Opgeroepen op maart 22, 2020, van De Kunstbeweging:
<https://dekunstbeweging.nl/onderwijs/voortgezet-onderwijs>

Workshopdagen en andere maatwerkprojecten. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van de kunstbeweging: <https://dekunstbeweging.nl/onderwijs/voortgezet-onderwijs/workshopdagen-en-andere-maatwerkprojecten>

Focusgroep 1: De buurt Angelslo.

Door Gerwin Groote en Marloes Overweg

Duur: 50 minuten.

Aantal deelnemers: 9 leerlingen bk1a en km1a.

Doelen:

- Verkennen van het concept focusgroep.
- Verkennen van de eigen positie in Angelslo.

Opdrachten:

1. De leerlingen zoeken middels een kaartje hun partner waar zij mee zullen samenwerken. Op het kaartje staat een vormpje die overeen moet komen met die van zijn partner.
2. Vertel de voorwaarden om deel te nemen aan de focusgroep.
3. De leerlingen tekenen een subjectieve landkaart van Angelslo. Hierbij tekenen de leerlingen de route die zij afleggen naar het Carmelcollege. Hierbij tekenen zij herkenningspunten zoals opvallende gebouwen, bomen etc.
4. Evalueer de opdrachten. Stel vragen over hun route in de buurt, wat zij tegenkomen en wat hen opvalt.
5. Evalueer de bijeenkomst. Hoe hebben de leerlingen de bijeenkomst ervaren?

Focusgroep 2

Door Gerwin Groote en Marloes Overweg

Ondervindingen na focusgroep 1:

- De tafels anders opstellen.
- Oefening in 3 minuten weg herhalen.
- David erg introvert vergeleken met de rest van de groep.
- Chaos van de groep controleren.
Hoe kunnen de leerlingen dit zelf doen?
- Wie zou de groep willens spreken. Dit is de stap die wij niet hebben kunnen doen afgelopen bijeenkomst.
- Gesprekken in kaart brengen van de leerlingen.
- Mening, ervaringen en ideeën van de leerlingen moeten meer aan bod komen.

Opstelling:

Tafels in groepjes van drie. Middenstuk leeg.

Materiaal:

- Papier A2.
- Potloden/stiften/lijmstift.
- Eten en drinken.
- Geprinte foto's
- Grote rol papier

Terugkoppeling.

Bespreken van vorige bijeenkomst. Herhalen gedragscode.

Stellingspel. Ja/nee

Over de buurt leren kennen:

1. Ik ken meer plekken in Angelslo dan het Carmel alleen.
2. Ik ben wel eens in een buurthuis geweest.
3. Ik ben wel eens in een moskee geweest.

Over ontmoeten:

1. Ik vind het leuk om nieuwe mensen te ontmoeten.
2. Ik heb wel eens een vreemd iemand ontmoet.
3. Ik vind het moeilijk om met een vreemde te praten.
4. Ik heb wel eens ruzie gehad met een vreemde.
5. Ik zou wel eens iemand willen spreken die anders is dan ik.
6. Ik zou wel eens een kaartspel willen spelen met iemand uit Angelslo.

Vragen foto-opdracht. Een foto als startpunt van de zoektocht.

1. Ga ik groepjes van 3 werken.
2. Kies twee foto's uit Angelslo.

3. Plak deze op een A2 papier.
4. Schrijf om de foto wat voor mensen daar zouden komen of wonen of wat er gebeurt.
Denk aan: Wat voor situaties zijn er op de locatie? Wie komen er op die locatie? Wat voor mensen zijn dat? Hoe voelen zij zich? Wat doen deze mensen? Welke mensen vind je interessant?
5. Leg alle papieren weer op de vloer en kom eromheen staan.

Hoe kan deze ontmoeting tot stand komen?

Doel: Uitvinden hoe de leerlingen denken over kennismaken met de **buurt** en **bewoners**.

Materiaal: Papier op de vloer en dikke stiften.

1. Stoelen in een kring zetten als gesprekscirkel. Iedereen kan elkaar aankijken.
2. Wat vinden jullie van een project in de buurt?
3. Wat zal de buurt ervan vinden?
4. Wat zijn de voor en nadelen?
5. Wat voor materialen/ onderwijsvormen willen jullie graag mee werken?
6. Wat voor materialen kun je goed in de buurt vinden?
7. Wat voor begeleiding heb je nodig tijdens een project als dit?
8. Hoe kunnen wij de buurt verkennen?
9. Hoe kunnen wij in contact komen met buurtbewoners?

Focusgroep bijeenkomst 3.

Door Gerwin Groote en Marloes Overweg

Doel: onderzoeken wat ons thema wordt.

Materiaal: Koekjes en pakjes drinken.

5 camera's

5x papier, pennen, potloden en schrijfborden
zakjes om spullen te verzamelen

Hoe: 2 groepen fotografie

2 groepen interview

Hoofdvragen: Wat is er te vinden in Angelslo?

Wat vinden mensen van Angelslo?

Wat doen mensen in Angelslo?

Sub vragen, de veronderstellingen:

Hebben ouderen behoefte aan bezoek?

Krijg je meer info door de buurt in te gaan?

Wat hebben we nodig om goed te communiceren?

Zijn er minder jongeren op straat? (door gamen.)

De groep splitst op in twee groepen.

De groep verzamel en fotografie:

1. Neemt een camera.
2. Zoekt 1 vierkante meter in het centrum van Angelslo.
3. Onderzoekt alles op die vierkante meter.
4. Maakt foto's, schrijft en zoekt spullen. Gebruikt hierbij alle zintuigen (behalve proeven).
5. Verwerkt dit in een collage. (geen tijd voor binnen deze 50 minuten).
6. Reflecteert:
Wat heb ik nieuw ervaren?
Hoe voelde ik mij tijdens het werk?
Wat sprak je aan of vond je leuk?
Wat mis je?
Geef tips om deze opdracht te verbeteren.

De interview groep:

1. Bedenkt vragen met begeleiding.
2. Gaat naar het winkelcentrum.
3. Met pen, papier en een camera.
4. Vraagt aan mensen of ze hen mogen interviewen en misschien mogen filmen.
5. Leerlingen bedenken zelf de vragen. Hier wat voorbeeldvragen:
Woont u in Angelslo?
Waarom heeft u voor deze buurt gekozen?
Hoe zou u deze buurt omschrijven?
Wat vind u leuk aan de buurt?
Zou u iets willen veranderen/verbeteren in de buurt, zo ja wat?
Bent u voorstander van honden uitlaatveldjes?
Hoe ziet de buurt in de toekomst eruit?
Hoe zou u het type mens omschrijven die hier woont?
Zijn er genoeg sociale voorzieningen?

planning	
Intro op school	10 minuten
Lopen naar het centrum	5 minuten
Interview/verzamelronde	20 minuten
Reflectieronde	10 minuten
Teruglopen naar school	5 minuten

Voelt u zich veilig in de wijk?

6. Schrijft de antwoorden op.
7. Vergelijkt de antwoorden met die van het andere groepje.
7. En reflecteert:
 - Wat heb ik nieuw ervaren?
 - Hoe voelde ik mij tijdens het werk?
 - Wat sprak je aan of vond je leuk?
 - Wat mis je?
 - Geef tips om deze opdracht te verbeteren.

Let op. De reflectie is op te delen in twee categorieën. 1. De categorie *ervaren* en 2. De categorie *opgeleverde informatie*.

Focusgroep bijeenkomst 4.

Door Marloes Overweg

Doel: onderzoeken wat ons thema wordt en opdrachten bedenken.

Materiaal:

- 10x A1 papier.
- stiften.
- post-its en stickers.
- stapeltje A4 papier

planning	minuten
intro	10
thema	10
kunst opdrachten	10
buurtbewoners	5
begeleiding	5
afronding	10

Hoe: klassikaal gesprek met af en toe een andere opdracht. Opstelling in een kring met de papieren in het midden. Vooraf even een vakje op het papier zetten.

De stappen:

Intro:

Als we terugkijken naar vorige week hebben we plekken gezien in Angelslo en mensen gesproken.

Ervaring: Hoe was het om buiten een les te volgen? Hoe hebben jullie dit ervaren?

Informatie: Wat zijn hier de conclusies van? Wat voor informatie heeft dit opgeleverd? Heb je meer info gekregen door de buurt in te gaan?

Thema:

Kunnen wij hier 5 thema's uit filteren? Bijvoorbeeld: Ontmoetingsplekken, afval op straat, multiculti etc.

- Van deze 5 thema's welke spreken jullie het meeste aan?
Je krijgt 5 stickertjes en je mag deze plakken waar je wilt. Bij elk thema 1 of meerdere per thema.

H. zag een plek met peuken, wat betekent dit? Wat voor soorten mensen wonen er?

Kunst opdrachten:

Wat voor opdrachten kunnen wij hierbij bedenken? Wat kunnen wij maken? Alleen of in groepjes, of met de hele klas en misschien wel met buurtbewoners? Welk medium willen wij gebruiken. Bijv.; Vlog, buurtmonument, radio, podcast, foto expositie met geluid, posters etc. Combineren kan ook.

- Bedenk in groepjes van 2 of 3 minimeel 2 verschillende opdrachten en schrijf deze op een post-it. Welk materiaal wil je gebruiken?
- Plak jouw opdrachten onder het juiste thema.

R. filmde haar reflectie.

Welke opdrachten spreken ons het meeste aan? Schrijf dit op een post-it en plak het bij de opdracht

Buurtbewoners:

Hoe kunnen we hier de buurtbewoners bij betrekken? Wat kan hun rol zijn in dit project? Adviseren, meewerkend, inspiratie. Hoe nodigen we deze mensen uit om mee te doen? Hebben jullie hiervoor iemand nodig die verteld over de buurt?

Wie zullen hierin geïnteresseerd zijn? Iemand uitnodigen buiten of binnen jullie comfortzone?

Begeleiding:

Wat hebben jullie nodig om contact te maken met buurtbewoners? Setting; binnen of buiten school,

voorkennis over die persoon? Interviewtechnieken? Gedragscode? Wat voor begeleiding hebben jullie nodig?

Afronding:

Heel erg bedankt voor jullie hulp! Hoe hebben jullie het meedoen aan de focusgroep ervaren? Wie zou mij nog verder willen helpen wanneer ik vastloop en vragen voor jullie heb?

Bijlage 2. Vragenprotocol.

Vragenprotocol semigestructureerd interview met Sedna en buurthuis de Marke.

- Wat is Angelslo voor buurt?
- Wat speelt er op dit moment in Angelslo en wat zijn actuele thema's?
- Wat voor mensen wonen er in Angelslo?
- Wat trekt mensen aan en wat stoot hen af in de buurt?
- Wat zijn trekpleisters in Angelslo voor jongeren en ouderen?
- Hebben mensen in Angelslo een betrokken gevoel in de buurt?
- Wat vindt u positief en wat vindt u negatief in Angelslo?
- Hoe kan ik mensen betrekken bij het buurtcultuurproject van het Carmelcollege Emmen?
- Wat voor projecten lopen er al in Angelslo?
- Wat is jullie ervaring met het organiseren van activiteiten in Angelslo?

WELCOME OUTSIDE!

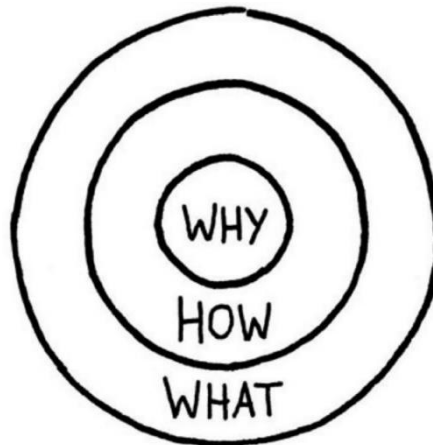
De doorwerking van het masteronderzoek naar het ontwerpen van een buurtcultuurproject voor het vmbo kunstonderwijs samen met de leerlingen.

Marloes Overweg
Master Kunsteducatie Groningen
Begeleider Gudrun Beckmann
Studentnummer 279475
2019/2020

Inleiding.

Voor u ligt de doorwerking van het actieonderzoek Welcome Outside. Deze doorwerking vormt het volgende en laatste hoofdstuk van mijn actieonderzoek. Om het waarom van mijn onderzoek en het project goed uit te leggen gebruik ik de Golden Circle van Simon Sinek. Met het Why kom ik tot de kern van het project, de reden waarom ik onderzoek heb gedaan om dit project te ontwikkelen. Met How leg ik uit hoe dit project tot stand is gekomen en met What bedoelt Sinek datgene wat het project aanbiedt. In het geval van dit onderzoek gaat het om het buurtcultuurproject Welcome Outside.

Figuur 7 Golden circle Simon Sinek bron: (Eurib, 2010)

Why Welcome Outside?

Als docent beeldende kunst valt het mij vooral bij de vmbo-klassen op, dat het curriculum niet altijd goed aansluit bij de behoefte van de leerlingen. Vmbo-leerlingen werken over het algemeen graag in de praktijk. Ik was benieuwd hoe dicht het kunstonderwijs bij deze praktijk en de behoefte van de leerling kan komen. Naar mijn inzicht is het kunstonderwijs juist geschikt voor het onderzoeken van de omgeving buiten school, waar de leerlingen elke dag mee in aanraking komen. Het is voor mij belangrijk om te zoeken naar een nieuwe betekenis van het vmbo-kunstonderwijs. Dit door levensecht kunstonderwijs aan te bieden in dialoog met de buurt en culturele instellingen. Ik wil de leerling inspraak geven in de ontwikkeling van hun onderwijs, in dit geval in het buurtcultuurproject Welcome Outside. Daarnaast wil ik het kunstonderwijs een boost geven door de dialoog aan te gaan met de culturele instelling De Kunstbeweging, de Peergroup (locatietheater Noord Nederland), welzijnscentrum Sedna en de buurt Angelslo.

How:

Om het buurtcultuurproject op te zetten heb ik de dialoog opgezocht tussen de verschillende bovengenoemde partijen. Door kunstonderwijs in samenspraak met de leerlingen en met de buurt te ontwikkelen, ontstaat een nieuwe kijk op wat kunstonderwijs binnen het vmbo curriculum kan betekenen. Een groep leerlingen heeft deelgenomen aan de focusgroep om mee te spreken over de ontwikkeling van het onderzoek en om hun advies uit te brengen. Naast de dialoog met de leerlingen heb ik een netwerk opgebouwd. Door dit netwerk heb ik de dialoog kunnen starten tussen de verschillende partijen en heb ik zelf de verschillende gebieden leren kennen. Door mijn participatieve stage bij de Peergroup heb ik zelf kunnen ervaren en leren hoe het is om mee te werken aan locatietheater, met name op het gebied van educatie. Maar ook het grotere geheel van speellocaties scouten en het leren kennen van de doelgroep waar je mee werkt. Een belangrijke les die ik hier heb

geleerd is het doel en de Why van het onderzoek bovenaan te laten staan. Deze kennis heb ik weer ingezet bij het zoeken naar geschikte partners voor bij het project. Een hiervan is De Kunstbeweging, onze culturele partner. Binnen De Kunstbeweging is Bibian Welbergen, adviseur voortgezet onderwijs, onze samenwerkingspartner. Binnen het project ondersteunt zij praktische zaken zoals de planning en de begroting, maar met name ondersteunt zij ons bij het organiseren van culturele activiteiten en gastlessen van workshopdocenten. Met Bibian Welbergen en met de docent drama Gerwin Groote vormen wij een werkgroep en komen wij meerdere malen samen om het project en de ontwikkeling te bespreken. Als laatste noem ik onze samenwerkingspartner Sedna. Naar de ontwikkeling van het project toe, is er uit de focusgroep met de leerlingen voortgekomen dat de ouders in Angelslo een goede doelgroep is om mee samen te werken. Sedna is het aanspreekpunt van de bewoners in de wijk Angelslo. Zij zijn op de hoogte van het reilen en zeilen in de buurt en kunnen ons van informatie voorzien over de buurt en zijn bewoners.

What:

Zoals eerder genoemd vindt het project plaats in de buurt Angelslo. In deze buurt staat de middelbare school het Carmelcollege. De vmbo-onderbouwleerlingen zijn het uitgangspunt van het project en het inspiratieveld is de buurt met zijn bewoners. Het project zal elk leerjaar ongeveer 10 weken beslaan en uitgevoerd worden tijdens de lesuren van drama en handvaardigheid. Dit komt neer op 3 uur in de week. Tijdens deze weken bezoeken de leerlingen minimaal 1 culturele instelling, gaan zij op onderzoek uit in de buurt Angelslo en krijgen zij verschillende workshops die hun artistieke vaardigheden zullen ondersteunen en ontwikkelen. In deze doorwerking ga ik verder in op de strategie die wij gebruiken om dit project te implementeren in het onderwijs. Hiervoor analyseer ik de krachtvelden en worden de leerlijnen uitgeschreven. Om de doorlopende leerlijn verder vorm te geven, richt de doorwerking zich op twee doelen; het ontwerpen van een leerlijn (dit is het ontwerpdoel) en het implementeren in het curriculum (dit is het veranderdoel).

Naast het ontwerpen van een doorlopende leerlijn is er tijdens het actieonderzoek ook veel aandacht geweest voor mijn persoonlijke professionaliseringsdoel. Door het doen van actieonderzoek heb ik geleerd te werken als docent-onderzoeker en kunstenaar. In deze doorwerking wil ik dit samenbrengen.

Leeswijzer:

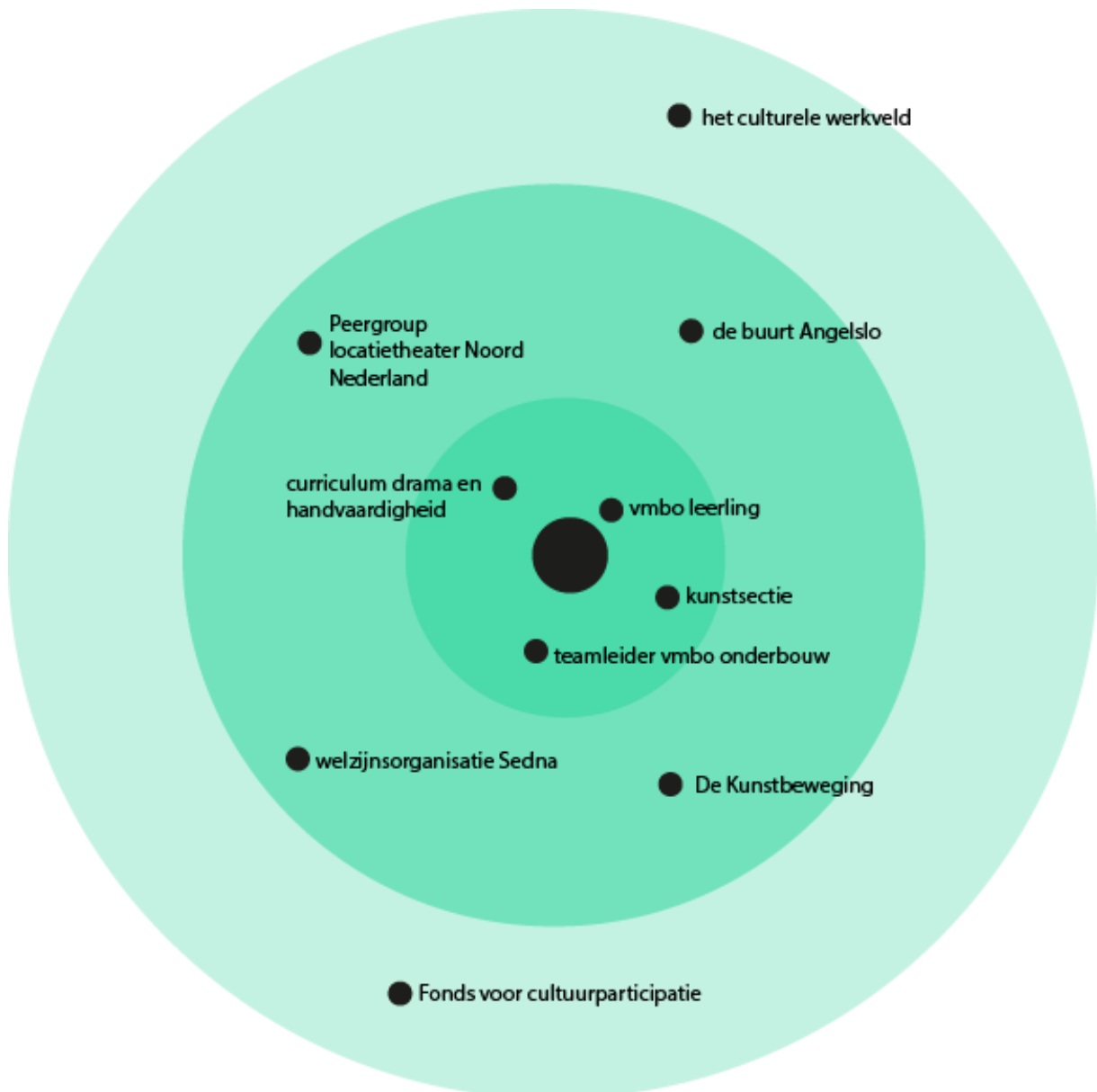
In deze doorwerking beschrijf ik in verschillende stappen de verantwoording van het ontwerpen en het implementeren van de leerlijn Welcome Outside. In de inleiding heb ik gebruik gemaakt van de Golden Circle van Simon Sinek. Deze methode heeft mij geholpen om de onderstroom te verduidelijken en de verbinding te leggen met de bovenstroom. Deze verbinding diep ik verder uit in deze doorwerking, aan de hand van de bron *Implementatiekunst mini-uitgave* (Hoogendoorn, 2010). Uit deze bron heb ik onderstaand schema opgesteld dat mij helpt bij de verbinding tussen de boven- en onderstroom. Ik gebruik dit schema niet letterlijk in deze doorwerking maar als ondersteuning. Met de onderstroom bedoel ik de intentie waarmee ik het onderzoek begonnen ben. Dit is het subjectieve gedeelte van de verandering die onbewuste processen met zich dragen. De objectieve bovenstroom is het bewuste, directieve en formele proces. In het tweede hoofdstuk breng ik alle actoren in beeld. Zo wil ik weergeven wie invloed heeft op het onderzoek en het buurtcultuurproject en hoe zij tegenover het onderzoek en het project staan. Dit is ook onderdeel van de onderstroom. In het derde hoofdstuk definieer ik de belangrijkste criteria binnen het project om de bovenstroom in kaart te brengen. In het vierde hoofdstuk zal de bovenstroom worden uitgediept en vertaalt worden naar een startklaar buurtcultuurproject voor volgend schooljaar, dit met behulp van de checklist culturele interventies (Cleveringa, 2012. p.39). Een deel van de doelen zijn al gerealiseerd en een deel zal nog gerealiseerd worden. In het laatste hoofdstuk beschrijf ik wat het project teweegbrengt door middel van de beoogde opbrengsten.

Figuur 8 Eigen model ter ondersteuning van de boven- en onderstroom.

De omgeving van het onderzoek.

Om in kaart te brengen welke actoren meespelen in de ontwikkeling en het verdere verloop van het project, heb ik een krachtenveld analyse uitgevoerd. In onderstaande afbeelding heb ik een eigen figuur gemaakt om het krachtenveld van Welcome Outside weer te geven. De middelste zwarte stip is het project Welcome Outside. Om deze stip zijn ringen te zien en kleine zwarte stippen, de actoren. Hoe dichterbij de actor zich bij de grote zwarte stip bevindt, hoe meer invloed deze actor uitoefent. Per ring zal ik de invloed en hun opstelling tegenover de verandering die het project teweegbrengt beschrijven.

Figuur 9 Krachtenveldanalyse Welcome Outside.

Ring 1

De vmbo-leerling:

Omdat dit buurtcultuurproject onderdeel wordt van het onderwijs curriculum, is het belangrijk dat de leerling centraal staat. De leerling heeft dan ook veel invloed op het project. Zij kunnen deelnemen door middel van een focusgroep en op die manier feedback geven en tips aandragen. Ook na het afronden van het onderzoek gaan wij door met de focusgroep. Dit wel in een kleinere vorm maar zo kunnen wij de invloed van de leerlingen behouden binnen het project. Het is belangrijk dat deze resultaten merkbaar verwerkt worden in het project. De leerlingen die deelnemen aan de focusgroep staan positief tegenover de verandering binnen het curriculum. Zij krijgen een unieke kans om te helpen bij het ontwerpen van hun eigen onderwijs. Leerlingen zijn hier enthousiast over maar merken ook dat het verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Het geeft de leerlingen meer inzicht in waarom ze iets leren.

Kunstsectie:

De kunstcollega's staan positief tegenover de invoering van het project en de verandering die dit teweeg brengt. De kunstdocenten willen het kunstvak graag aantrekkelijker en relevanter maken voor de leerlingen. Dit project is daar een eerste stap naartoe. Wel wordt het project nog teveel gedragen door mij (handvaardigheid- en teken docent) en mijn collega dramadocent. Het project moet dus nog beter overdraagbaar worden gemaakt en de expertise moet worden overgebracht. Om deze expertise aan te scherpen zal het kunstteam een teamtraining volgen bij de Peergroup. In de concrete uitwerking van het project zal ik hierop terugkomen.

Curriculum drama en handvaardigheid:

Om dit project uit te voeren moeten er binnen drama en handvaardigheid een paar praktische dingen veranderen. Drama en handvaardigheid zullen interdisciplinair gaan samenwerken. Tijdens het project zullen er overlappingen plaatsvinden binnen de vakken. De leerlingen waarschuwen ons dat wij er voor moeten zorgen dat deze overlapping duidelijk gecommuniceerd wordt om verwarring te voorkomen. Door deze samenwerking leren de leerlingen verbanden herkennen tussen de verschillende vakken. Ook worden de vakken relevanter gemaakt door de maatschappelijke betrokkenheid van het project. Leerlingen leren hierdoor kunst en cultuur te ervaren en betekenis te geven aan deze ervaringen. Het versterkt de vakken door het levensecht maken van het kunstonderwijs.

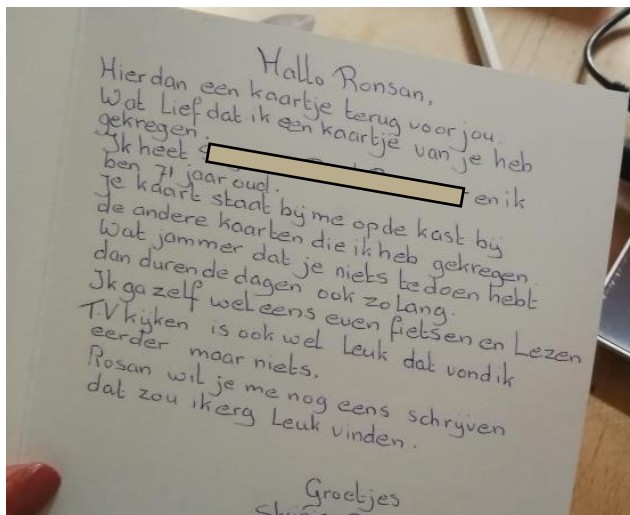
Teamleider:

De teamleider is positief over het de verandering van het project en geeft aan dat dit de school ook ten goede zal komen. Het project zorgt voor meer zichtbaarheid van de school in de omgeving. Daarnaast laat de school ook zien door middel van persberichten dat kunst ook op het vmbo belangrijk is binnen het Carmelcollege. Bijvoorbeeld door het persbericht toen de school de subsidie ontving en tijdens de kaartenactie waar de leerlingen aan mee hebben gewerkt tijdens de Corona crisis. Hier kom ik in de volgende alinea op terug.

Ring 2

Angelslo:

De buurt Angelslo is de omgeving die onderzocht wordt door de leerlingen, 'het speelveld'. Leerlingen zoeken binnen een bepaald thema verhalen in de buurt die hierbij aansluiten. Tijdens de focusgroep hebben de leerlingen de buurt verkend en mensen geïnterviewd. Samen met de focusgroep hebben wij besloten om voor dit project samen te werken met de ouderen in de buurt. Om met deze doelgroep in contact te komen heb ik contact opgenomen met Sedna. Door de Corona crisis hebben wij de pilot van het project niet kunnen uitvoeren. Sedna geeft aan dat zij graag onderdeel is van het project zodra alles weer veilig is. Met name voor de ouderen, omdat zij in de risicogroep vallen. Toch is het ons gelukt om alvast contact te leggen met de ouderen uit de buurt. Onze leerlingen hebben kaarten ontworpen en geschreven naar de ouderen, waarin zij iets vertelden over zichzelf en de huidige situatie. Zij vroegen de ouderen om terug te schrijven. Veel leerlingen hebben een reactie terug gekregen van dankbare ouderen. Sommige ouderen gaven zelfs aan dat zij het heel leuk zouden vinden om nog een brief terug te krijgen. Het contact met de ouderen pakken wij graag weer op zodra wij weer aan de slag kunnen.

Figuur 10 Reactie van een buurtbewoner.
Fotograaf: Marloes Overweg

Figuur 11 Kaarten gemaakt door leerlingen.
Fotograaf: Claudia Zwart

De Kunstbeweging:

Bibian Welbergen, cultuur adviseur voortgezet onderwijs, is onze samenwerkingspartner binnen dit project. Samen met De Kunstbeweging worden workshops en culturele activiteiten uitgekozen en verzorgd. Hierbinnen is De Kunstbeweging verantwoordelijk voor de communicatie naar de workshopdocenten en de culturele instellingen. Door deze samenwerking wordt de culturele educatieve kwaliteit binnen het Carmelcollege versterkt en verankerd. Het project is voor de Kunstbeweging interessant omdat het nog meer inzicht geeft in de samenwerking met het voortgezet onderwijs. Welbergen zegt hier het volgende over *“Ik vind het heel interessant én inspirerend om te zien hoe het onderwijs open gaat staan voor nieuwe ideeën door het enthousiasme van enkele docenten. Voor mij persoonlijk levert de samenwerking nog meer inzicht in de realiteit en complexiteit van projectmatig werken op VO scholen.”*

Sedna:

Dit is de welzijnsorganisatie binnen de buurt Angelslo. Binnen het project zullen wij met name samenwerken met de ouderencoördinator. Uit het onderzoek is gebleken dat onze leerlingen verwachten dat ouderen de doelgroep is die de meeste behoefte heeft om deel te nemen aan dit project. Eenzaamheid onder ouderen is een actueel onderwerp onder de ouderen in Angelslo. Zodra alles veilig is na de Corona crisis gaan wij verder in overleg met Sedna. Zij hebben aangegeven dat zij graag een aandeel hebben in dit project, eenzaamheid onder ouderen is een actueel thema in Angelslo. Het project levert een mooie bijdrage aan het tegengaan van eenzaamheid. Ouderen kunnen participeren in het project maar kunnen ook voor andere activiteiten uitgenodigd worden. Zoals diner in het restaurant wanneer de afdeling zorg en welzijn een examen heeft en hiervoor moeten koken en serveren. Op deze manier hopen wij een duurzame relatie op te bouwen.

Peergroup:

De Peergroup is binnen dit project ondersteunend geweest door de unieke inkijk die ik heb gekregen binnen de ontwikkeling van de voorstelling *Niemand is hier eenzaam*. Dinanda Luttikhedde was mijn begeleider tijdens de participatieve stage. Door samen te werken aan het project en de educatie rond het project hebben zij meer inzicht gekregen in het werken met leerlingen in het voortgezet onderwijs. Ik heb door de samenwerking inzicht gekregen in het projectmatig werken op locatie waarbij de artistieke uiting centraal staat. Luttikhedde was enthousiast over de samenwerking. Ook na de voorstelling hebben wij nog regelmatig contact. Zo hebben wij ideeën uitgewisseld over de kaartenactie omdat zij ongeveer hetzelfde idee had voor basisschoolkinderen in Groningen. Op deze manier delen wij inzichten en hopen wij dit ook zo voort te kunnen zetten in de toekomst.

Ring 3

Fonds Cultuurparticipatie:

Dit fonds heeft ons de subsidie *Versterking cultuureducatie vmbo* toegekend. Zij oefenen verder geen invloed uit op het project. Wel leggen wij uiteindelijk verantwoording af voor het project om het verloop aan te geven. Het is voor ons belangrijk om de criteria voor de subsidie te handhaven. (Versterking cultuureducatie vmbo., z.d.)

Het werkveld:

Het project sluit zich aan bij de actuele ontwikkelingen zoals leren door ervaring op te doen en het onderwijs levensecht maken. Ook maken wij het kunstonderwijs relevanter door aan te sluiten bij maatschappelijke thema's en bouwen wij een duurzame relatie op met de culturele instelling De Kunstbeweging. (Overweg, 2020)

Implementeren van Welcome Outside, de criteria.

In het onderzoek zijn de resultaten beschreven als ontwerpcriteria vanuit de leerlingen. Daarnaast zijn er concrete aanbevelingen opgesteld voor collega's die op een vergelijkbare onderzoekende manier een buurtcultuurproject willen opzetten. Voor de verdere uitwerking van de leerlijn en de implementatie zijn een aantal criteria met name van belang. Hieronder noem ik die criteria en geef ik een korte beschrijving van hoe wij dit toepassen binnen de leerlijn.

Advies van de leerlingen.

- Ouderen zouden een goede doelgroep zijn, maar wanneer wij verschillende culturen samen willen brengen is het misschien ook een goed idee om met de basisschool in Angelslo samen te werken.
- De belangrijkste thema's zijn volgens de leerlingen sport en de verschillende culturen binnen Angelslo.
- De meeste animo voor de opdrachten ging vooral uit naar het ontwerpen van een park, mensen in beweging zetten door een wandeling of het maken van een klein festival.

Angelslo is een buurt die rijk is aan culturen en verschillende soorten mensen. De leerlingen hebben gekozen om met de doelgroep ouderen te werken. De leerlingen verwachten dat zij de meeste behoefte hebben aan contact en dus een samenwerking met onze school. Zij willen graag mensen in beweging zetten door bijvoorbeeld een artistieke wandeling te maken of een klein festival te organiseren, waarbij mensen zelf ook dingen kunnen maken en doen.

Behoefte van de vmbo-leerling.

- Bied de leerlingen verschillende werkvormen waarin zij de technieken leren die zij voor het project nodig hebben. Bijvoorbeeld het kijken naar interviewtechnieken, zelf interviewen en deze artistiek verwerken.
- Ervarend leren. Leren in de praktijk betekent juist ook leren buiten het schoollokaal. Praktische opdrachten buiten het schoollokaal waarbij ervaringen worden opgedaan zorgen ervoor dat de opdracht relevant is.
- Zorg dat de participerende rol van de leerlingen merkbaar verwerkt wordt in de uitwerking gedurende het project. Op deze manier merkt de leerling de invloed en het belang van zijn of haar inbreng.

Omdat de leerlingen in contact zullen komen met ouderen en zij hen gaan interviewen, is het belangrijk dat zij workshops interviewtechnieken volgen. In deze interviews zullen de leerlingen vragen naar de beleving door de ouderen van de buurt Angelslo. Dit is het verbindende punt tussen de leerlingen en de ouderen. Beide komen hier bijna elke dag. Dit interview zal de inspiratiebron zijn voor de artistieke verwerking van de leerlingen. Door de verbinding op te zoeken tussen beide groepen ontwikkelen de ouderen en de jongeren iets gemeenschappelijks, waardoor hun verbeelding geprikkeld kan worden. Dit gemeenschappelijke zal het uitgangspunt zijn van de artistieke verwerking. De ouderen zullen het wellicht hebben over hun eigen ervaring als jongere in de buurt ten opzichte van de leerlingen, of de jongeren zullen vragen naar de ervaring van de ouderen met jongeren in de buurt. De artistieke uitwerking kan op verschillende manieren verwerkt worden. Hiervoor gaan wij een pallet aan workshops aanbieden, waaronder documentaire maken, graffiti spuiten, striptekenen, schilderen, beeldhouwen, grafisch ontwerp etc. De leerlingen kunnen

zich inschrijven op de workshop die past bij hun artistieke verwerking. Gedurende het project blijft een kleine focusgroep actief zodat de participerende rol van de leerlingen merkbaar blijft gedurende het project. Naast de workshops zullen de leerlingen een culturele activiteit ondernemen waarin ze kennis maken met Community arts. Dit jaar was dat de voorstelling *Niemand is hier eenzaam* van de Peergroup. Doordat de leerlingen deels zelf verantwoordelijk zijn voor het verloop van hun leerproces, zich kunnen aansluiten bij de focusgroep en doordat zij hun inspiratiebron uit de dialoog met de ouderen halen, ontstaat er levensecht onderwijs. De leerlingen leren door ervaring op te doen en het unieke van dit buurtcultuurproject is dat de leerlingen en ouderen door middel van het maken kunst dichterbij elkaar komen en elkaar en de buurt beter leren kennen. De artistieke verwerking zorgt voor verbinding en de ervaringen van beide groepen worden verwerkt in een kunstwerk dat tentoon wordt gesteld aan de hele buurt, vrienden en familie. Op deze manier hopen wij het effect van kunst en de behoefte hiervan zichtbaar te maken.

Zoals op te maken is uit bovenstaande paragraaf moet de docent alert zijn op de verschillende wegen die de leerlingen bewandelen. Hij heeft vooral een coachende rol, maar wat belangrijk is bij de vmbo-leerling is dat zij behoefte hebben aan structuur en duidelijke kaders om binnen te werken. De docent moet met name bij de start van het project en bij het overzicht op het project een docerende rol aanhouden zodat de leerling ondersteuning vindt bij het overzien van zijn leerproces.

De projectontwikkelaars, Gerwin Groote, Bibian Welbergen en ikzelf (Marloes Overweg) hebben een werkgroep opgericht. Samen onderhouden wij het netwerk in de buurt Angelslo en zijn wij verantwoordelijk voor de artistieke kwaliteit.

‘De kracht van verbeelding is wat een sociaalartistiek project een kunstproject maakt en wat maakt dat het project kan bijdragen aan maatschappelijke verandering’ (Cleveringa, 2012).

Om ervoor te zorgen dat Welcome Outside geen gewoon zorg- of maatschappelijk project wordt, is het dus belangrijk om het artistieke doel in het vizier te houden. Bij dit soort projecten, waarin maatschappelijke kwesties worden aangeboord door middel van kunst, ligt het gevaar op de loer dat het teveel een maatschappelijk project wordt. Dit komt doordat er veel mensen aan meewerken die vaak weinig ervaring hebben met kunst. De werkgroep is ook verantwoordelijk voor de voorzorg, de zorg tijdens het project en de nazorg van het project. Van belang is dat hier niet alleen de leerlingen worden bedoeld, maar ook de buurtbewoners die deelnemen aan het project. Op dit moment is onze voorzorg gestart met de kaartenactie in de buurt. Het eerste contact op afstand is gelegd. Onze leerlingen ervaren de actuele Corona crisis natuurlijk zelf, maar door de kaartenactie hebben zij ook een unieke kijk gekregen op de situatie bij de ouderen thuis. Deze kaartenactie was opgezet naar aanleiding van de voorstelling *Niemand is hier eenzaam* van de Peergroup. Vlak voor de quarantaine hebben de leerlingen deze voorstelling bezocht in woonwijkcentrum de Oostermarke in Emmen. Het thema eenzaamheid stond centraal. De leerlingen waren onder de indruk van de mensen die zij gesproken hadden. Zij spraken acteurs maar ook ouderen die wonen in de Oostermarke en nu door de Corona crisis nog meer geïsoleerd zijn. Het thema eenzaamheid lijkt nu nog actueler dan voor de voorstelling. De reacties van de leerlingen waren ontroerend. Aan de gezichten en reacties van de leerlingen kon ik zien en horen dat zij trots zijn op hun positieve daad. Helaas ook enkele teleurstellingen van leerlingen die geen reactie hebben ontvangen op hun kaart. Hierbij schijnt de realiteit ook door, niet alle ouderen zijn in staat om terug te schrijven of zij hebben hier simpelweg geen behoefte aan.

Zoals de werkgroep verantwoordelijk is voor de voorzorg, zo is de werkgroep dat ook voor de zorg tijdens het project en na het project. De ouderen worden uitgenodigd door de leerlingen om hun ervaringen en verhalen over hun tijd in Angelslo te delen met de leerlingen en samen na te denken

over de artistieke verwerking. Hier moeten wij rekening houden met de ouders die misschien niet in staat zijn om naar ons toe te komen. De samenwerking zal dus verschillende vormen aannemen. Bij de nazorg is het belangrijk dat de school contact onderhoudt met de ouders door hen uit te nodigen voor bijvoorbeeld exposities en voorstellingen op school. Ook beschikt de school over een restaurant waar de leerlingen van vmbo-afdeling zorg en welzijn enkele avonden in het jaar diners serveren. Door de ouders bij dit soort activiteiten te betrekken bouwt de school een duurzame band op met zijn buurtbewoners. Ook zullen de ouders een mooi aandenken krijgen aan het project, zoals een beeldje of tekening gemaakt door de leerlingen.

Emmer Courant

Nieuws Sport Zakelijk Nieuws Dossiers Autocircuit Shop Lokaal

Marloes Overweg toont de kunstkaarten. (© Claudia Zwart)

Vmbo-leerlingen Carmelcollege verrassen ouders met kunstkaartjes

12 mei 2020 om 15:52 uur

Vmbo-leerlingen van het Carmelcollege in Emmen hebben bewoners van woonwijkcentrum De Oostermarke en het appartementencomplex de Wekingslag verrast met mooie kunstkaartjes. De ouders reageerden zeer enthousiast op het initiatief, dat bij toeval is ontstaan.

Figuur 12 bron: <https://emmercourant.nl/artikel/1103119/vmbo-leerlingen-carmelcollege-verrassen-ouders-met-kunstkaartjes.html>

Welcome Outside! Op expeditie in de buurt.

Het is door de coronacrisis nog onbekend hoe volgend schooljaar gaat uitpakken en wanneer wij het project weer kunnen gaan oppakken. Zodra wij het startsein krijgen willen wij uiteraard zo snel mogelijk het project starten. Om deze reden wil ik het project door middel van deze doorwerking startklaar maken. Om dit helder te krijgen geeft de checklist van de culturele interventies mij houvast (Cleveringa, 2012. p.39). Deze checklist helpt bij het benoemen van enkele facetten die belangrijk zijn bij het concretiseren van het project. Bijvoorbeeld; wie de projecteigenaar is, welke disciplines behandeld worden en de beschrijving van de culturele interventies.

Om de voorwaarden te creëren waarbinnen het project gedraaid kan worden, zijn een aantal praktische zaken van belang. Zo moeten de vakken handvaardigheid en drama aan elkaar gekoppeld worden. Dit kan door de vakken achter elkaar in te roosteren. Mocht het nodig zijn dan kan de workshop doorgaan en worden de docenten slechts afgelost. Indien dit niet mogelijk is moeten de leerlingen incidenteel een roosterwijziging krijgen waardoor zij deel kunnen nemen aan de workshop. Op die manier wordt er ruimte en tijd gecreëerd om dieper op het onderwerp en de techniek van de workshop in te gaan. Een workshop van slechts 1 uur is vaak te kort en heeft de neiging om oppervlakkig te blijven. Naast deze rooster technische aanpassing is het belangrijk dat er een focusgroep bestaande uit leerlingen en docenten wordt gevormd. Ook moet er een werkgroep gevormd worden met de projectontwikkelaars die enkele malen kunnen samenkomen. Deze zijn al opgezet.

Omdat deze projectvorm nieuw is binnen de school is het belangrijk dat de betrokken collega's de mogelijkheid krijgen om hun expertise uit te breiden. Om deze reden zullen de docenten van de kunstsectie een workshop volgen bij de Peergroup. Om deze workshop tot een succes te maken, heeft de Peergroup de kunstsectie gevraagd een vraag te formuleren waar de workshop op gebaseerd wordt. Een reactie van een collega was *'Dit kunnen wij ook gebruiken bij de lessen ckv voor de bovenbouw havo'*. Binnen het team bestaat dus de behoefte om de kennis die opgedaan wordt ook bij vakken als ckv te kunnen gebruiken. Daarnaast willen wij het kunstvak relevanter en aantrekkelijker maken voor de leerlingen door het aan te laten sluiten bij actuele thema's uit de omgeving. In Angelslo zijn dit bijvoorbeeld de eenzaamheid onder de ouderen, of de verschillende culturen in de buurt. Als sectie willen wij handvatten krijgen om de leerlingen een thema te laten onderzoeken middels een artistiek proces. Wij verwachten opdrachtvormen te leren die bij uitstek geschikt zijn buiten het klaslokaal. Van voormalig artistiek directeur van de Peergroup, Sjoerd Wagenaar, heb ik tijdens een gastcollege van de Master Kunsteducatie een inspirerende opdracht ervaren. Iedereen moest een vierkante meter in het gebouw zoeken en deze uitpluizen aan de hand van 10 vragen. Het verbaasde mij hoeveel ik te weten kwam over de locatie op deze vierkante meter. Dit soort opdrachten zijn ook geschikt voor het middelbaar onderwijs. De workshop voor de docenten zal zich dus met name richten op het selecteren van interessante thema's uit de omgeving en het doen van artistiek onderzoek met het oog op het kunstonderwijs. Als kunstsectie hebben wij de volgende twee vragen geformuleerd:

- *Hoe kun je interessante actuele thema's filteren uit de omgeving van de school?*
- *Wat kunnen opdrachtvormen zijn die leerlingen ondersteunen bij het doen van een artistiek proces?*

Door middel van de workshop kunnen wij het draagvlak van het project binnen het team vergroten, maar de kennis zal ook doordringen in andere vakken zoals ckv. De inbedding van de kennis vindt dan

niet alleen plaats rond het project, maar ook bij andere vakken. Om Welcome Outside nog beter te verankeren is het belangrijk dat alle kunstdocenten zich thuis voelen in het project. Voor, tijdens en na de pilot zal hier aandacht aan worden besteed. Het project zal aan een constante evaluatie onderhevig zijn, waarbij het doel in het oog gehouden dient te worden.

Het project zal in totaal een periode van 10 weken per leerjaar beslaan. Per week hebben de leerlingen 2 uur handvaardigheid en 1 uur drama die ingezet kunnen worden voor het project. Onderstaande planning is hieruit voortgekomen. Wij hebben het tot nu toe ingepland per week. Op dit moment weten wij nog niet wanneer de workshopdocenten en culturele activiteiten beschikbaar zijn. Als dit rond is gaat de werkgroep de planning indelen in lessen. Leerjaar 1 richt zich met name op het beeldende aspect in kleinere werkgroepen om zo de buurt te verkennen en te onderzoeken. De doelgroep waar de leerlingen in jaar 1 mee samen werken is ouderen uit de buurt Angelslo. Het kunstwerk waar zij naartoe werken berust op de interactie tussen de leerlingen en de ouderen. Samen werken zij naar een interactieve eindpresentatie toe; een wandeling door de buurt of een gebouw (afhankelijk van het weer). Tijdens deze wandeling krijgen de makers (leerlingen en ouderen) de mogelijkheid om te vertellen over de kunstwerken en de ervaringen die zij hebben opgedaan tijdens het project.

Leerjaar 2 zal zich richten op een theatrale productie waarbij de samenwerking naar een voorstelling centraal staat. Hoe wij dit gaan vormgeven wordt volgend schooljaar onderzocht. Het oorspronkelijke idee was dat wij dit zouden ontwerpen naar aanleiding van de feedback van de pilot van leerjaar 1. Nu dit niet door heeft kunnen gaan vanwege de Corona crisis is het nog onduidelijk hoe wij hier komend schooljaar op in zullen spelen.

Leerlijn 1 Planning Welcome Outside!	
Week 1	Leerlingen maken kennis met het buurtcultuurproject en verkennen de buurt Angelslo. De leerlingen gaan de buurt onderzoeken aan de hand van verschillende opdrachten. Een opdracht zal zijn zoals die ik van Wagenaar heb geleerd; het uitpluizen van een vierkante meter. De leerlingen vormen groepjes van 2 tot 4 leerlingen en vormen zo een projectgroep voor de verdere verloop van het project. De werkgroep onderhoudt contact met Sedna om af te stemmen welke ouderen behoefte hebben om mee te doen aan het project en hoe, en op welke tijdstippen wij deze mensen eventueel kunnen uitnodigen. Ook kunnen zij ons van informatie voorzien hoe wij deze ontmoeting kunnen vormgeven.
Week 2	De leerlingen bezoeken een theatervoorstelling op een specifieke locatie. Het doel is dat leerlingen hier in aanraking komen met community art als eerste kennismaking met deze kunstvorm. Afgelopen jaar hebben de leerlingen de voorstelling <i>Niemand is hier eenzaam</i> van de Peergroup ervaren in woonwijkcentrum de Oostermarke. De ontmoeting met de bewoners en andere toeschouwers stond centraal. Afhankelijk van de situatie volgend jaar plannen we nog een culturele activiteit in. Voor nu gaan wij uit van bovengenoemde voorstelling. Als verwerking van de voorstelling maken de leerlingen een kaart voor de ouderen. In deze kaart schrijven zij hun ervaringen over de voorstelling en vragen ze naar de ervaring van de ouderen. Zo kunnen zij de voorstelling verwerken en een eerste contact leggen om de ouderen uit te nodigen voor deelname aan het project Welcome Outside. De kaart dient dus tevens als uitnodiging.
Week 3	De leerlingen bereiden zich voor op de ontmoeting met ouderen uit Angelslo. Alle leerlingen volgen een workshop interviewtechnieken. De leerlingen leren in deze

	workshop gericht vragen te stellen. Het doel is om te erachter te komen hoe de ouderen de buurt Angelslo ervaren. Angelslo is het gemeenschappelijke tussen de jongeren en de ouderen, dit verbindt hen en zal de rode draad zijn van het interview. In de workshop bereidt de leerling het interview voor dat zij mee kunnen nemen als zij volgende week bij de ouderen op bezoek gaan.
Week 4	De leerlingen gaan bij ouderen op bezoek en nemen het voorbereide interview mee. De ouderen worden vooraf geïnformeerd over het interview, zodat zij weten wat zij kunnen verwachten van dit moment. Tijdens het interview wordt de verbinding gezocht tussen de leerlingen en de ouderen. Naderhand zal dit interview het uitgangspunt vormen voor de artistieke verwerking. In het verloop van de artistieke verwerking worden de ouderen betrokken bij de ideevorming van het kunstwerk. De ouderen worden geïnformeerd over de vormen die het eindwerkstuk kan krijgen. Zij zijn dus meer dan een bron van inspiratie, zij kunnen de leerlingen ook richting geven door samen met de leerlingen te brainstormen en hen gedurende het project nog 1 of 2 keer te ontmoeten, zodat de leerlingen feedback kunnen krijgen op het proces. De ouderen moeten zich comfortabel voelen met het eindwerkstuk dat gepresenteerd zal worden aan het einde van het project. Afhankelijk van de mobiliteit van de ouderen zal worden afgestemd of de vervolgonthoetingen bij hen thuis op bij de leerlingen op school zullen plaatsvinden. Leerlingen bedenken aan de hand van het interview welke workshop zij zullen volgen. In het interview bespreken zij met de ouderen wat een passende vorm is om het eindwerkstuk mee vorm te geven.
Week 5	Deze week wordt de locatie voor de eindpresentatie gescout. Bij voorkeur gebruiken wij als locatie een pand of plek in Angelslo die de leerlingen zelf vinden en benaderen. Er moet nog onderzocht worden of wij dit aan de leerlingen overlaten of dat de docenten de locatie benaderen. Daarnaast brainstormen de leerlingen over het eindwerkstuk. Het interview vormt hierin de rode draad. Zo kunnen de leerlingen het interview uitdiepen door bijvoorbeeld een locatie op te zoeken die zij hebben besproken. Zij kunnen deze locatie fotograferen en hun ideeën schetsen. Op deze manier verbeelden zij hun brainstorm en hebben zij een eerste idee wanneer zij aan de workshops van volgende week beginnen.
Week 6	Deze week werken de leerlingen aan eindpresentatie in de workshop waar zij zich voor hebben ingeschreven. Dit zijn documentaire maken/filmen/ fotoserie/graffiti maken. Eventueel kunnen er nog andere workshops toe worden gevoegd als dat wenselijk is. De Kunstbeweging neemt de organisatie van de workshops op zich.
Week 7	Werken aan eindpresentatie en een contactmoment met de ouderen organiseren, zodat de leerlingen feedback kunnen ontvangen.
Week 8	Werken aan eindpresentatie en deze week worden vrienden en familie van de leerlingen en de ouderen uitgenodigd om de eindpresentatie te bezoeken. Daarnaast worden ook onze samenwerkingspartners uitgenodigd. De leerlingen zullen de uitnodiging ontwerpen die vervolgens verspreid kan worden door de leerlingen, de ouderen en de school.

Week 9	Inrichting eindpresentatie op locatie en een eventueel tweede feedbackmoment met de ouderen (indien mogelijk op locatie). Deze week houden de leerlingen zich bezig met het inrichten en voorbereiden van de eindpresentatie. Zij ontvangen de laatste feedback van de ouderen en richten de interactieve wandeling in. De exacte vorm hangt helemaal van de locatie af die wij kunnen krijgen en het weer. Als we dit in de zomer doen is het mogelijk om dit evenement buiten plaats te laten vinden.
Week 10	Eindpresentatie generale + eindpresentatie. Na de eindpresentatie zal het project met de leerlinge geëvalueerd worden. Met de input van de leerlingen en andere betrokkenen zal het plan voor leerjaar 2 opgesteld worden en het plan van leerjaar 1 worden aangepast.

De beoogde opbrengsten voor de leerlingen en de school.

Leerlingen die buiten de school aan het werk zijn en via het kunstonderwijs het veld verkennen waar zij dagelijks doorheen fietsen. Stel je voor wat dit voor verruimde blik kan opleveren. Het leven van alledag omzetten in een kunstwerk. Met het leven van alledag wordt niet alleen hun eigen dag bedoeld, maar ook die van de ouderen in de buurt. Het wordt een expeditie door de buurt Angelslo. Onze leerlingen zullen door het project leren door ervaring op te doen en zo levensecht onderwijs te volgen. Door de inspraak die zij hebben binnen het project is dit een unieke manier voor de leerlingen om hun onderwijsproces vorm te geven met behulp van de docent. Zo krijgen de leerlingen meer inzicht in hun eigen manier van leren. Door te werken met actuele maatschappelijke thema's leren de leerlingen grip te krijgen op hun omgeving en leren zij betekenis te geven aan hun positie in deze omgeving. In dit project leren de leerlingen te luisteren en zich in te voelen in de ervaringen van de ouderen in de buurt Angelslo. Hiermee leveren de leerling een bijdrage aan het tegengaan van eenzaamheid onder ouderen.

Naast de opbrengsten voor de leerlingen wordt de kennis en expertise binnen de kunstsectie van het Carmelcollege uitgebreid door de teamtraining die wij als kunstsectie zullen volgen. Ook wordt de kwaliteit van ons kunstonderwijs vergroot door de samenwerking met De Kunstbeweging. Zij organiseren workshops en activiteiten waar de leerlingen, maar ook de docenten, van leren. Doordat ons speelveld de hele buurt Angelslo is, creëert de school meer zichtbaarheid in de omgeving en wordt de school toegankelijker voor de buurt.

Onlangs is er een mooi artikel verschenen over de culturele democratie en het nieuwe cultuurbeleid hiervoor nodig is (Kolsteeg, Drion, van Heusden. 2020). Ons project sluit mooi aan bij het uitgangspunt van dit artikel. In het artikel wordt benadrukt dat iedereen het recht heeft om cultuur te maken en mee te maken. Een mooi citaat vind ik de volgende:

'Uitdagende culturele ervaringen zijn waardevol: ze leren je om via verbeelding greep te krijgen op je leven en volwaardig deel te nemen aan de samenleving.' (Kolsteeg, Drion, van Heusden. 2020)

In het artikel klinkt een doordringend advies om de culturele instellingen te laten bewegen in de richting van het publiek. Het publiek is in dit geval ervaringsdeskundige en participeert in het creatieve proces om zo gezamenlijk kunst en cultuur te maken. Welcome Outside levert hier een goede bijdrage aan. De leerlingen en de ouderen zijn ervaringsdeskundige en participeren in het creatieve proces.

Naast de opbrengsten voor de leerlingen en de school heeft dit project en de ontwikkeling er naartoe ook invloed op mijn handelen als kunst docent. Door dit project ben ik mij veel meer gaan focussen op de behoefte van de leerling en de waarde die kunst en cultuuronderwijs hebben in de ontwikkeling van de leerlingen. Het project en onderzoek hebben mij geleerd hoe ik mij positioneer als docent en onderzoeker, waarbij ik het artistieke aspect samen met mijn collega's in het oog houd.

Bronnen

Cleveringa, Sikko, (2012). *Cultuur Nieuwe Stijl. Praktijkboek community arts en nieuwe cultuurfuncties*

Eurib. (2010, augustus 25). *De Golden Circle van Simon Sinek*. Opgeroepen op juni 21, 2020, van Eurib: <https://www.eurib.net/de-golden-circle/>

Johan Kolsteeg, G. D. (2020, mei 12). *Culturele democratie vraagt om ander cultuurbeleid*. Opgeroepen op juni 20, 2020, van LKCA: <https://www.lkca.nl/opinie/culturele-democratie-vraagt-om-ander-cultuurbeleid/>

Krachtenveldanalyse. (z.d.). Opgeroepen op juni 20, 2020, van managementmodellensite: <https://managementmodellensite.nl/krachtenveldanalyse/#.Xu4nefZuK73>

Kuhlmann, Hoogendoorn (2010). *Implementatiekunst*. Mini-uitgave.

Overweg, M. (2020). *Welcome Outside. Masteronderzoek naar het ontwerpen van een buurtcultuurproject voor het vmbo kunstonderwijs samen met de leerlingen*. Groningen: Master Kunsteducatie Groningen.

Versterking cultuureducatie vmbo. (z.d.). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Cultuurparticipatie: <https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/8/versterking-cultuureducatie-vmbo>)